

Dr. DOMINKÓ ISTVÁN

A magyar költészet inspirációja, a vers zeneisége
és az újraalkotás szabadsága Farkas Ferenc dal- és
kórusművészetében

Készült 2013-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem „Aktív szakmai fejlesztés az LFZE Doktori Iskolában” elnevezésű, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0022 számú pályázat posztdoktori ösztöndíjprogramjának részeként

TARTALOM

BEVEZETÉS	3
1. A VERSEK ZENEISÉGE ÉS INSPIRATÍV HATÁSA A ZENESZERZŐRE	4
2. AZ ÚJRAALKOTÁS SZABADSÁGA - SZÖVEGÁTIRATOK	10
3. A KÖLTÉSZET INSPIRÁCIÓJÁNAK LEGSZEBB PILLANATAI	18
UTÓSZÓ HELYETT: ZENÉS MAGYAR PARNASSZUS ÉS KIS MAGYAR PANTHEON	33
MELLÉKLET - FARKAS FERENC ÁLTAL FELDOLGOZOTT KÖLTEMÉNYEK ÉS IRODALMI SZÖVEGEK JEGYZÉKE	35
FELHASZNÁLT IRODALOM	46

Bevezetés

Farkas Ferenc életművében kétség kívül jelentős szerepet töltött be a vokális zene, hiszen egyéb szerzeményeihez viszonyítva a legnagyobb súllyal a dalok és más, énekhangot igénylő műfajok szerepelnek, melyekhez több mint 80 éven át volt hűséges. Már tizenéves korában próbálkozott versek megzenésítésével, és mint ismeretes, még a 95. életében bekövetkezett halála napján is ez a foglalatosság kötötte le. Több mint 90 magyar költő és író egy vagy több alkotását dolgozta fel, és majd 300 olyan költeményt és egyéb irodalmi művet tarthatunk számon, amelyeket teljes egészében vagy részleteiben felhasznált kompozícióiban.¹ A műjegyzékben láthatjuk, hogy a dalok és kórusművek száma is sok százra tehető, azonban írásomban csupán egy részüket fogom – legalább utalás szintjén – érinteni. Éppen a hatalmas anyag miatt kutatásomat igyekeztem azokra a dalokra és kórusművekre, valamint az ihlet forrásául szolgáló irodalmi alkotásokra koncentrálni, amelyek a jelen tanulmányhoz kapcsolódó hangversenyen is megszólaltak, közülük számosat éppen azért kiemelvén, mert egyáltalán nem ismertek, mivel sem koncerteken, sem nyomtatott kottában nem találkozhattunk velük.

A zeneszerző egy 1995-ben vele készített interjúban mesélte el a következő szellemes vallomást:² „Bár Magyarországon születtem, mediterrán alkat vagyok, késői öccse annak az ókori római költőnek, aki otthonomtól pár kilométerre alussza örök álmát Aquincum halmai alatt. Vidám fickó volt, szerette az életet, s tréfát űzött az elmúlásból is. »Lupus fecit« – Farkas csinálta – áll a sírkövén a kicsi vers, mint egy epitáfium. Farkas latinul Lupus, így semmi kétség, rokonok vagyunk... Ami engem illet: egyelőre 130 dal, 233 kórusmű alá írhatnám: Lupus fecit...”.³

¹ Az idegen nyelvből fordított szövegeket, régi magyar egyházi és népi szövegeket, népdalfeldolgozásokat, valamint azokat a szövegeket, amelyek szerzőjét nem ismerjük, nem számítottam ide, és természetesen a fenti szám lényegesen több lenne, ha az évszázad során elveszett alkotásai is mind meglennének. A művek részletes jegyzéket lásd a Mellékletben.

² „Művészetek és kultúrák keresztútján – C. Szalai Ágnes interjúja, 1995”, in *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*, Gombos László (szerk.), (Budapest: Püski kiadó, 2004), 198. – A kötet jelölése a későbbiekben: Farkas.

³ Farkas Ferenc a legtöbb esetben ciklusokba rendezte műveit, melyek olykor 15-20 dalt is tartalmaznak. Ha ezeket egyenként vesszük figyelembe, a különálló dalok száma meghaladja a négyszázat, s hasonló mennyiségről beszélhetünk a kórusművek esetében is. Természetesen ebbe a nagy számba az idegennyelvű megzenésítések is beletartoznak, hiszen a magyar mellett 16 idegen (angol, német, francia, spanyol, olasz, görög, ógörög, latin, baszk, portugál, holland, dán, malagasy, horvát, román, szlovák) nyelven komponált.

1. A versek zeneisége és inspiratív hatása a zeneszerzőre

„A költők helyettünk beszélnek.

Kimondják örökérvényű versebe faragva azt, amit mi gondolunk, mi érzünk.”⁴

A zenei érzék nem pusztán a zenészeknek, de a költőknek is szükséges, nélkülözhetetlen ajándéka kellene hogy legyen, hogy olyan alkotások szülessenek, amelyekben él a zenei löktetés, magával ragadó a ritmus, s nyilvánvaló bennük az a hajlékonyság és zeneiség is, amelyre érzékeny rezdüléssel reagál az emberi fül. Farkas Ferenc nem épp mai keletű megállapítása szerint a versek, irodalmi művek előadói, a színészek részéről is nagyon kíváncsatos lenne, hogy megfelelő zenei érzékkel (és képzettséggel) rendelkezzenek, hogy a gyakran „mostohán kezelt versmondásuk” ne szenvedjen kárt, s hogy „kevesebb sánta jambus és kitekert rím” lásson napvilágot a színpadon.⁵ Talán némileg változott a helyzet ezen a téren a színészképzésben, de mennyivel inkább igaz kell hogy legyen mindez a zenészekre! A muzikalitás ajándékának mértéke, melyet nevezhetnénk zenei tehetségnek is, nem egyformán adatott, de meglehetősen nyilvánvaló a jelenléte vagy hiánya, akár zeneszerzőről, akár előadóról legyen szó.

Farkas biztos léptekkel járt pályája során ezen a területen, jó érzékkel válogatta ki tanítványait, ítélte meg képességüket, szerzeményeik erényeit vagy gyengéit. Petrovics Emil így jellemezte: „...zeneszerzőmesterem, F. F., az önálló gondolkodásra, véleményalkotásra, a függetlenségre, az egyenes deréktartásra, az antisznobizmusra, az értékek mindenfelettségére tanított. A *szabadságra*.”⁶ Egy kritikai írásában nagyon érzékletesen fogalmaz a mester: „... már nem is zenekritikát írok, hanem vallomást; arról, hogy itt valóban költő szólal meg, igazi zenedrámaíró – s ami talán a legfontosabb: ember szól az emberhez”.⁷ Ez utóbbi pár szó komolyabb fejtegetést is megérne, most azonban elég csak arra reflektálni, hogy nála a helyes megítélés érzéke láthatóan rendkívül kifinomult volt. Ugyanez az érzékenységek működött benne, amikor olvasott, megzenésítésre alkalmas szöveget keresett, vagy csak egyszerűen „rátalált” arra, amivel feltétlenül foglalkoznia kellett. Soha nem tagadta, hogy bár az inspiráció nélkülözhetetlen, a tudatos és türelmes munka legalább annyira fontos része az alkotói folyamatnak, a kettő arányát pedig talán csak a kéziratok és vázlatok segítségével lehetne kideríteni. Elgondolkodtató olvasni a következő mondatait: „Az inspiráció megmagyarázhatatlan dolog, nem tudni, mitől van és miért nincs, de az biztos, hogy nyugalom kell hozzá, ami a mai életben nem adatik meg az embernek. A műben ugyanis el kell mélyedni, benne kell élni ahhoz, hogy folytatni lehessen a munkát.”⁸

⁴ „Zenés magyar parnasszus. Farkas Ferenc dalai magyar költők verseire – rádióelőadás 7 részben, 1981”, in Farkas, 155.

⁵ „A színpadi kísérőzene – Előadás, 1938”, in Farkas, 45.

⁶ Petrovics Emil, *Önarckép – álarc nélkül I.* (Budapest: Elektra kiadóház, 2006), 231.

⁷ „A Bajazid bég Szegeden. Megjegyzések Cikker operájáról, 1963”, in Farkas, 75.

⁸ „Az ihletről – Visszaemlékezés”, in Farkas, 260.

Az is előfordult, hogy álmában „hallott” dallamot jegyzett le másnap, amelyből aztán kész alkotás lett.⁹ A költemények zeneisége hasonlóképpen, mintegy sugallatként hatott szellemére, a szó mindig inspirálta, egyszerűen muzsikává formálódott benne. Ennek megfelelően bizonyos költemények hatására ez a fajta inspiráció egészen kivételes módon tetten érhető számos alkotásában. A szavak, a versek ritmusa, hangulata, és úgy összességében a zeneisége érintette meg leginkább, mely alapján döntött azok megzenésítéséről, vagy éppen az arról való lemondásról. Ebben a gyakorlatában nagyon komoly tudatosságának, megfontoltságának lehetünk tanúi, hiszen sohasem az volt a célja, hogy mindenáron megzenésítsen valamit, sőt! Éppen azokat a verseket, amelyekben olyan mértékben jelen vannak a zenei elemek, hogy önmagukban is csodálatosan szólnak, szándékosan kerülte, meghagyva azok természetes voltát. Hasonlatosképpen nem erőlteti azon művek megzenésítését sem, amelyekre saját bevallása szerint „süket”, tehát nem hallja bele a zenét. A Dsida-versekre írt zenéje apropóján 1984-ben vele készített interjúban¹⁰ beszélt arról, hogy milyen szempontok szerint szelektált a versek között, mire megzenésítésre alkalmasat talált. Meggyőződését igazolva példaképpen Dsida *Szerenád Ilonkának* c. versét említi, melyben önmagában is annyira benne van a zene, hogy kár lenne hozzányúlni, hogy a muzsika által megtöredezzon a vers, ha netán a zenei elemek egyenként lennének megzenésítve benne. Bizony megeshet, hogy az ilyen verseket a hozzáírt zene elrontaná, vagy „visszaélne a sorok finom zengésével”. Ezért szerinte egy igényes komponista ilyen verssel nem próbálkozik: „túl könnyű, egyszersmind túl nehéz feladat lenne”.

Minden bizonnyal kijelenthető, hogy a költemények inspiráló erején túl az azokban rejlő dallamlehetőségek, a vers értelmi és zenei ritmusának jelenléte, és „szavaló előadóként” való értelmezés alapján történő kiválasztása és megzenésítése megbízható módszernek bizonyult. A versek kiválasztásánál nem feltétlenül a nagy nevek vagy meglévő baráti kapcsolatok befolyásolták, sokkal inkább az egyes szövegekben rejlő finomságok, a lírai hangvétel érezhető jelenléte, néha pedig a mögöttes eszmei és erkölcsi tartalom. Témaválasztása igen sokrétű, ám nagy általánosságban elmondható, hogy a szerelem, a hazaszeretet, az elvekhez hű megnyilatkozások, a természet csodálata, a halál és a szeretett személy elvesztése gyakori témái közé tartoztak.

Teljesen ellentétes karakterű és hatású költőkre egyaránt nyitott volt. Így jellemezte egyik alkotótársát: „Erdélyi József költészete homlokegyenest ellenkezett mindazzal, amit Ady után írtak. Üde, friss, keresetlen, sokszor köznapi beszédet versbe foglaló népi hangja Petőfi egyenes folytatásának tűnt.”¹¹ Takács Gyula, „a dunántúli táj, a Balaton, a somogyi szőlők szelídszavú költőjének” nemesveretű költészete szintén nagyon közel állt hozzá. Egyik emlékezetes összehasonlításában pedig éppen Berda József nem kimondottan poétikus, hanem inkább nyersebb, jellemzően földi és naturalisztikus stílusát állítja szembe Pilinszky

⁹ Czigány György meséli a Requiemet ihlető szép történetet a „Percek Farkas Ferencnél” című írásában. Forrás: <http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok20.htm>

¹⁰ „Zene, Dsida-versekre. Farkas Ferenc – muzsikáról és költészetről címmel, Dalos Gábor interjúja, 1984”, in Farkas, 168.

¹¹ Farkas, 154.

János misztikus, a valóság mögötti dolgok ábrázolására törekvő világával. De még az előbbire is talált okot, hogy megzenésítse, még ha az másoknak eszébe sem jutna, hiszen számára a „zengő, szabadon tovaördülő sorokból árad a költészet”. Ezen a helyen azt is megjegyzi, hogy Pilinszky érzékeny és absztrakt költészete másképp zenei, mint Weöres Sándoré, és ez indokolhatja, hogy más zeneszerzőket is megihletett.¹²

Farkas véleménye szerint a költemény megzenésíthetőségét inspiráló erején kívül elsősorban az dönti el, hogy mennyire kínál számára dallamlehetőségeket. Egyik viccesen hangzó mondatában azt mondta, hogy „sok kedves versébe tört már bele zongorája”, viszont sokszor járt olyan sikerrel, amelyre mások művészetében kevés példa akadt, pl. Kassák, vagy Krúdy prózai szövegeinek megzenésítése esetén. Petőfit számos komponistánk zenésített meg, ő is. A költő verseinek efféle alkalmazhatóságáról így ír Illyés Gyula: „...Rendkívüli érzéke volt az előadáshoz. Verseinek szerkezete azért oly kiváló, mert mondhatni: nem papírosra, hanem pódiumra készültek... A pályáról csak azért szorult le – jobb híján költőnek – mert hallása az valóban rossz volt. Márpedig a vándorszínésznek akkor főleg énekelnie kellett, a karban is. De szeretett volna mindig énekelni, zongorázni is. Imádott zenét, éneklést hallgatni. Elképzelhetjük a nemes elégtételt, amikor a saját dalait hallgathatta...”¹³

A versek természetes lüktetése, ritmusa is rendkívül meghatározó szempont volt a megzenésítés során. Emlékezetes az az 1982-ben készült rádióműsor, melyben Földes Imre vendégeként a költő, Weöres Sándor és a zeneszerző, Farkas Ferenc együtt hallgatták és kommentálták végig a *Gyümölcskosár* ciklus dalait. Egy-két részlet ide kívánczik az adásból:¹⁴

Földes: „A *Gáspárban* minden szótagra egy hang esett. A második dalban, a *Ládikában*, ahogy hallottuk – hogy szimmetriát teremtsen az aszimmetriában – a zeneszerző egyetlen helyen, a »szép« szócskánál, egy szótaghoz két hangot írt. Nos, a sorozat harmadik darabja, a *Marasztalás*, már gazdagon él melizmákkal.”

Farkas: „Ha jól emlékszem, egy zenei vázlatra tettem rá ezt a verset és ez az oka annak, hogy itt ilyen sok melizma van, egy szótagra sok hang (éneklő), tehát kicsit a zene kerül előtérbe, de remélem, hogy ez nem mond ellent a versnek.”

Weöres: „Nem! A vers ilyen lehetőségeket magában hord. A vers üteme különben 4, 4, 5.”

Ó ne vidd el
két szemeddel
a napsugarat!
Ne menj, várj még,
mert e tájék
sötétben marad.

¹² Farkas, 156-157.

¹³ Idézet a *Dalok Petőfi Sándor verseire c.* kotta előszavából, (Budapest: Editio Musica, 1972)

¹⁴ A részletek Földes Imre *Farkas Ferenc: Gyümölcskosár c.* előadásából valók. A hét zeneműve, 1982. Forrás: http://www.mr3-bartok.hu/component/option,com_alphacontent/section,5/cat,18/task,view/id,159/Itemid,42/

Ág nem himbál,
fecske nem száll,
béres nem arat.
Ó ne vidd el
két szemeddel
a napsugarat!

A költő ugyanitt így magyarázza másik versének sajátos ritmikáját: „A *Falusi reggel* egy nagyon különös ritmus, szokatlan ritmus: tá ti ti/ ti ti tá/ ti ti ti ti/ tá tá/ tá ti ti tá/ ti ti ti ti/ti ti ti ti/ tá ti ti/ tá tá /tá. Ezek a ritmusok, ahol a közepe szalad s a vége súlyos, és egyáltalán, az élesen kirajzolt ritmus, ez az ókori görögöknél s nyomukban a latinoknál és a szanszkrit költészetben otthonos. A négy rövidet tartalmazó versláb, a prokeleuzmatikus, a nyugati nyelvekben egyáltalán nem hozható létre. Még egyszer sem, nemhogy sorozatosan: »ez a kusza kikeleti kikeriki«... a mai nyelvek közül csak a magyar alkalmas rá.”

„Különös ritmusú az Altató ... 7/8-ban íródott. A nyitó sor sugallta: »Csija, csi-csija, rózsá«. De a zeneszerző a 7/8-nak nemcsak ezt a 2+3+2-es tagolását alkalmazza. Az első ütem 2+3+2, a második ütem 3+2+2, aztán, miután belép az énekes, két ütemmel később, a kíséretben feltűnik a harmadik, és egyben utolsó tagolási lehetőség: 4 /azaz 2+2/ + 3.” – tárja hallgatói elé Földes Imre, miként a további két dallal kapcsolatos megállapítás is tőle származik:

„Sajátos ritmus-tanulmány a *Szánccsengő*. Csupa-csupa hármásával csoportosított hosszú szótagból, molosszusokból áll:

Éj-mélyből fölzengő
- csing-ling-ling – szánccsengő.
Szánccsengő – csing-ling-ling –
tél öblén halkan ring. (stb)

Bizony, meglehetősen egyhangú lett volna a dal, ha Farkas Ferenc minden változtatás nélkül megőrzi a molosszusokat. Ezért a strófák első két sorának második ütemeiben, majd a második két sor első ütemeiben két-nyolcados hangpárokkal, finom hajlításokkal oldja fel a hosszú szótagok (a zenében negyed-értékek) merevségét” ... „Nos, ha az altatódalban a 7/8 különböző kombinációival ismerkedhettünk meg, a *Béka királyban*, legalábbis a versszakok első felében a zeneszerző mindössze két hangból szerkeszti meg a dallamot úgy, hogy ha a hangokat – mondjuk négyesével csoportosítanánk, még véletlenül se lenne köztük hasonló: CDDC, DCCD, DCDC, DCDD, CDCC, DDCC. Ami pedig a verssel való tartalmi kapcsolatot illeti, elhisszük, hogy az egymás szomszédságában duruzsoló hat félhang fölött a »Nád alól és gőz alól / vizi várból« éppen ilyen »nóta szól«”.

Az iménti néhány elemzés színes világot tár fel, melyek mindegyike mögött ott áll a vers a maga megragadó voltával, elbűvölő hangjával vagy éppen sodró lendületével.

Egyébként Ferencziné Ács Ildikó nagyszerű, *Gyermekversek muzsikája. Weöres Sándor költemények a gyermekkari irodalomban* című írásában bővebben is olvashatunk a Weöres Sándor gyermekversek feldolgozásáról,¹⁵ ahol szépen ír többek között azokról a dolgokról is, amelyek az előbbi Földes elemzésekben is megmutatkoznak: pl. a költő magyaros versritmusáról, valamint a változó szótagszámú sorai eredményezte aszimmetriáról is, mely véleménye szerint feltétlenül zenei eredetű, és amely egyben – bizonyára nem véletlenül – éppen Farkas Ferenc egyik, saját stílusáról mondott lényeges ismertetőjege is.

A magyar nyelv különleges hangzásvilága, eufóniája mindig magával ragadta Farkas Ferencet. Nyelvünk – idegen fülek számára is megkapó – szépségének okait a magánhangzók arányos elrendeződésében látta. Meg is fogalmazta, „hogyan kiábrándítónak tűnhet, de egy vers zenésíthetősége elsősorban attól függ, hogy hány hosszú magánhangzó foglaltatik benne”. Máshol úgy fogalmazott: „Nem tehetek róla, érzékeny vagyok a szavak akusztikájára, mely a szavak jelentését átszínezi.” Ilyen módon a versek zeneisége, mint dekorativitása inspirálta. Egyik meghatározó, ezzel kapcsolatos élményét így meséli el: „Szabó Lőrinc egy versét röviddel megjelenése után megkomponáltam. Így hangzott egy része: »De nem baj, engem szeret a föld, szeret az erdő, s ha tárt kezén pihenek én vagyok a felhő s a derűs ég, s a halhatatlan egyszerűség«. A későbbi kiadásban, e helyett a következő sorok álltak: »Nézd, ami volt, hogy harcol, amíg az új elől eltakarodik, nézz és vigyázz, gyilkol a harc és gyilkol a béke és a törvény egyszerűsége, ha belelátsz, a te jövődből is eleget megmagyaráz«. A költő rossz néven vette, hogy nem javítottam át a dalt az új verzió szerint. Képtelen voltam rá, az eredeti hangulatát és zenéjét számomra teljesen elrontotta az átköltés okoskodó sorokba tördelt prózája, mely nekem teljesen idegen maradt. Évek múlva bocsátott meg nekem és az eredeti verziónak, hogy az előadásra kerülhessen.”¹⁶

Rendkívül büszke volt az anyanyelvünkön való kifejezés végtelen lehetőségeire. Érzelmi, tartalmi, sőt formai kifejezés szempontjából is egyedülállónak tartotta a magyart, amely egyaránt képes klasszikus formák és verslábak, miképpen egzotikus népek verselésére és rímhasználatára jellemző formák kitöltésére. Ezek alapján nem kell csodálkoznunk azon, hogy Csokonai szavaival mélyen egyetértett: „...hát a mi nyelvünk... ebben az állapotjában is szebb és alkalmasabb nyelv a legkipiperézettebb német nyelvnél... Van ebben erős és gyenge kifejezés, van numerus és hármónia, van sok termékeny radix és sok törzsszó, amely, mint a tenyésző palánták... oltás, ültetés, irtás, tisztogatás és fáradatlan művelés által, egy olyan rakott és ékes kert felől nyújt reménységet, amilyen a nyelveknek paradicsoma lehet.”¹⁷

Azonosulása a költészettel annyira erős volt, hogy olykor a szavalóhoz hasonlította önmagát, amikor egy vers komponálásába kezdett: „Meg is tartom a rímet, de meg is töröm. Tisztetem az értelmi hangsúlyokat, de nem »hazudom el« a vers ritmusát. Vigyázok ellenben

¹⁵ Ferencziné Ács Ildikó, „Gyermekversek muzsikája. Weöres Sándor költemények a gyermekkari irodalomban”, 19-20., 27-28. Forrás: <http://www.parlando.hu/2013/2013-3/Ferenczine-Weores.pdf>

¹⁶ A *Fagyöngy* dalciklusról és Szabó Lőrinc *Tavaszbán* című verséről van szó, mely a *Gyökér a gyökerek között* versciklusának második tagja. Az idézet helye: *Versék, nyelv, zene és fordítás* című, a Széchenyi Tudományos Akadémián tartott Székfoglaló előadása - gépirat

¹⁷ Székfoglaló

arra, hogy a muzsika ne legyen ennek hatására monoton... Szeretem, ha a sorok elasztikusak, ha nem merev a vers, ha »lélegzik«. A zeneszerző és a költő szándékának feltétlen találkoznia kell, mert hiába gyönyörű a táj, ha nem tudom belekomponálni festői fantáziámba.”¹⁸

A versek zeneiségével kapcsolatban egy felettébb érdekes Eliot idézetre bukkant: „... az értelem és a muzsika viszonyában hol a költemény zenéje hat meg – és akkor elismerjük az értelmét... hol a költemény értelme köti le... figyelmünket, a zenéje pedig meghat anélkül, hogy ügyet vetnénk rá.”¹⁹ Egyébként a hangzó nyelvnek és a verseknek eme sajátos zeneiségét nemcsak a magyarnál, de az idegen nyelveknél is megérezte, ezért is nem, vagy csak nagyon ritkán használt fordításokat: inkább hű volt az eredeti hangzáshoz, mivel ilyenkor is a nyelvek különleges zenéjének új inspirációja érintette meg. A *Pastorali* esetében például először írta meg az olasz szövegre a zenét. Majd közel 40 évvel később, amikor úgy tűnt, hogy igény volna a magyar szövegre is, nem azt a megoldást választotta, hogy beleilleszti a fordítást egy az egyben a zenébe, hanem a zenét igazította a magyar prozódiahoz megfelelően alkalmazkodva, jelentős változásokat eredményezve ezáltal.

Természetesen az előbbiek nem azt jelentik, hogy megvetette volna a fordításokat. Sőt, éppen ellenkezőleg! Igen nagyra becsülte a magyar irodalmárok eme nagy munkáját az idegen nyelvű versek magyarosításával kapcsolatban, és hányszor méltatta őket, hogy különbek lettek az ő fordításaik, mint amilyenek az eredeti versek. Ráadásul a vers megzenésítéséhez hasonlóan a fordítást is ugyanúgy egy másik közegbe való áttételnek értelmezte, ahol a nyelv zeneiségének a szerepe ugyancsak előtérbe kerül. Mindez persze fordítva is igaz, ti. hogy a megzenésítés is egyfajta fordítás.

Tekintsünk most meg néhány olyan esetet, melyeknél a zeneszerző kedvelt költőivel, illetve azok egy-egy kiválasztott versével kapcsolatos szép megfogalmazása sok titkot elárul.

A *Gitár-dalok*ban Dsida szinte kínálta számára „az impresszionisztikus *Egy fecske átsuhan*, és a szürrealista hangulatú *Csend van* c. versekben a megzenésíthetőséget, sőt a hangszerelést is”.²⁰ De a nem kifejezetten zenei fogantatású vers is lehetett számára inspiráló, mint például Kassák esetében, kinek „pátoszmentes hazafiassággal” telített versei olyannyira lüktetőek voltak, hogy ez segítette a versek zenei keretbe illesztését. Krúdy „zengő prózájának”, a *Napraforgó* c. regény részleteinek megkomponálása pedig kifejezetten örömet okozott neki, mivel a szöveg visszatérő refrénjeivel a zenei fogantatású sorok, melyek még a formát is sugallták számára, szinte csak úgy „kívánczoltak a zenébe öntésre”.

Akadémiai Székfoglalóját ezekkel a szavakkal zárta: „Befejezésül a nyelv és a vers viszonyára vonatkozóan a francia költő, Paul Valéry szavait idézem: „A nyelv emocionális elemeket foglal magában, összevegyülve gyakorlati és jelentéshordozó tulajdonságaival. A költő kötelessége, feladata és hivatása kiemelni és mozgósítani ezeket az érzelmi és varázsló képességeket, amelyek a használatos nyelvben összekeverednek a mindennapi élet érintkezési eszközeivel... A költő tehát annak szenteli és abban emészti fel magát, hogy körülírjon és felépítsen egy nyelvet a nyelven belül... Ez a rendkívüli kifejezőmód a ritmusok

¹⁸ Farkas, 169-170.

¹⁹ Az Eliot idézet a Székfoglaló előadásában hangzott el.

²⁰ Farkas, 170.

és harmóniák által jelzi létezését és ismerteti meg magát, amelyek őt fenntartják és amelyek oly bensőségesen, sőt titokzatosan függnek össze a keletkezésével, hogy a hang és az érzelm többé nem képesek egymástól elválni és az emlékezésben vég nélkül felelnek egymásnak.”²¹ Hát vajon nem ugyanez kell hogy történjen egy jó zeneszerző kezei között is?

2. Az újraalkotás szabadsága – szövegátiratok

„Sohasem írok le egy mondatot addig, míg meg nem győződöm arról,
hogy az mindenki számára világos”²²

Farkas Ferenc – más zeneköltőkhöz hasonlóan – gyakran változtatott a műhelymunka során a verseken eredeti voltukhoz képest, hogy a saját elgondolása szerinti értelmezés, illetve a zenében való leginkább megfelelő kifejezhetőség érvényesülni tudjon. Ezáltal azonban értelemszerűen megváltozhatott a költemény üzenete a költő eredeti szándékához képest. Több ízben is igyekezett igazolni magát a nyilvánosság előtt annak tekintetében, hogy ilyen mértékű belenyúlás a versek szerkezetébe mennyire megengedett vagy sem. Határozott álláspontja minden esetben kitűnik, mellyel zöld jelzést mutat az alkotóművészet útjára kelőknek: a költemény megzenésítése egyúttal annak újraalkotását is jelenti. Ennek a szabadságnak az élvezete és kihasználása az esetleges görcsök és a kritikáktól való félelmek legyőzésén túl hatalmas erőket tud felszabadítani a művészemberből, melynek bizonyítékai úgyszintén ott bújnak a szerző kottapapírjain. Mint látni fogjuk, számos esetben maguk a költők is kifejezték elismerésüket és egyben abban való bizalmukat, hogy egy tehetséges alkotóművész újragondolása nem árthat a műnek, sőt, gyakran éppen azok által válik világossá, hogy a vers melyik része illik a kompozícióba, melyik nem. Ezáltal egy jó zeneszerző a vers javára bátran eszközölhet változtatásokat, s ez nemcsak kihagyásokat jelenthet, hanem bővítéseket, esetleg más költeményekkel való kombinációt, összedolgozást is.

Számos irodalmi alkotás – főként a strófikus versek – egy részét, példaképpen Balassi *Török dal Júliához* című versének néhány versszakát is kihagyta komponálás közben (miként nagyon sok más esetben is hasonlóan történt), mert túl hosszúvá nyújtotta volna a zene folyamatát. Szinte feloldozásként hathatnak e fontos vállalások ismeretében a költő, Erdélyi József szavai válaszul Farkas Ferenc azon kérésére, hogy engedélyezze egyik versének rövidítését. A válasz így hangzott: „A jó zeneszerző jobban tudja mindig a versírónál, hogy milyen rész tartozik szorosan a kompozícióba, vagy esik ki abból, mint teher, amit a melódia

²¹ A Valéry idézet a Székfoglaló előadásában hangzott el.

²² Hemingway mondását „A műhelyben. Beszélgetés Farkas Ferencsel” című, „Juhász Frigyes 1972-ben készített interjújában idézte. In Farkas, 115.

szárnya ejt, nem emel, s amit a zenei kompozícióért tesz, végeredményében azt a vers érdekében teszi, a vers javára is.”²³

Hasonlóképpen, Berzsenyi *Barátimhoz* c. verséből is kihagyott néhány részletet, amely – megítélése szerint – a zene alaphangulatát más irányba vitte volna. Számára megerősítésképpen egyébként Kodály is – éppen Berzsenyi dalaiban – hagyott ki versszakokat. Szép példa az alkotók egymásra hagyatkozására és kölcsönhatására az az eset, amikor Weöres Sándor *Öregek* c. versének megzenésítésekor a két utolsó versszakot kihagyta Kodály, s ennek hatására Weöres is a rövidített változatot közölte későbbi kiadásában. A vokális műveiről való mesélések közepette gyakran említette Farkas Ferenc a szövegbeli változtatásokra vonatkozó indokait, meg-megerősítve döntését mások példájával, vagy a költők hozzájáruló nyilatkozatával. Érteni véli az ember, hogy feszült benne annak kérdése, hogy mennyire nyúlhat bele a zeneszerző egy kész és vállalt irodalmi műbe, melynek alkotója az esetek többségében még életben volt, tehát még szerzői jogi kérdésekkel is szembe találhatta magát szélsőséges esetben. Azonban önmagára is hozott felmentő ítéletét logikus érvek támasztják alá, hiszen a zeneszerző csupán feldolgozza a szöveget, csúnyán fogalmazva nyersanyagként használja a szavakat, majd újat alkot belőlük, mely sok esetben azzal jár, hogy új jelentéssel ruházza fel az eredeti alkotásokat. Ezeket persze így nem mondta ki, sőt inkább a mély alázat hangján nyilvánult meg a számára is problémás vagy kényes helyzeteknél, elismerve a költő feltétlen előjogát műve változtathatatlanságához.²⁴ Azonban a gyakorlatból is jól tudjuk: a megzenésítés nem feltétlenül végigkomponálást jelent.

A túl hosszú verseknél természetesen indokoltabb a szelektálás, ennek megfelelően sok esetben éppen arra hivatkozott, hogy a strófás dalok valamennyi versszakát sem éneklük végig megzenésítésekkor.²⁵ Persze nem mindenki reagált olyan megértően az ilyesféle „önkényes húzásokra”, mint Erdélyi József, s emiatt volt is része kritikát elszenvedni. Például amikor Vörösmarty *Honszeretet*-ét vegyeskari darabbá formálta, mellyel még díjat is nyert 1948-ban egy pályázaton, egy kritikusa szóvá tette a húzásokat. Ő ekkor hallgatott a jó szóra, és átdolgozván a művet belekomponált még néhányat (ha nem is mindet) a kihagyott strófákból. A Szabó Lőrinc *Fagyöngy* ciklusának megzenésítésével kapcsolatos történetet már ismerjük (lásd a 15. lábjegyzetnél), hogy a költő sokáig ellenezte annak előadását, mert ő időközben változtatott a verseken, melyeket Farkas Ferenc nem akart véghezvinni saját művében, mivel jobban ragaszkodott az első verzióhoz. Aztán a költő egyik utolsó nyilvános szereplésekor elhangzott előadáson mégiscsak felcsendülhetett a Farkas verzió.

Ellenpélda az előbbiekre a Radnóti Miklós azonos című verseire írt *Naptár* sorozat, melyet két magyar énekes, Báthy Anna és Rösler Endre felkérésére írt; ezek teljes szövege

²³ Farkas, 149.

²⁴ Szomorúan emlékszik vissza arra az esetre, amikor készülő operájának előadásához az *Egy úr Velencéből* írójától, Márai Sándortól igyekezett megszerezni hozzájáruló beleegyezését, sikertelenül. Lásd „Márai Sándor – Egy úr Velencéből – Visszaemlékezés”, in Farkas, 318.

²⁵ Gondoljunk csak a népdalok, balladák, gyermekdalok és mondókák esetében, de az egyházi énekekkel kapcsolatban is sokszor ez a jelenség figyelhető meg, hogy olykor (ha mondanivalójában rövidítéssel is elérik a kívánt hatást) nem adják elő a történet minden versszakát.

megegyezik az eredeti versekével. Egyedül az utolsó, *December* hónapnál bővítette ki Farkas egy odaillő, azonos versmértékű, a *Tél* című Radnóti verssel (igaz, hogy az említett vers első és második részének sorrendjét a dalában megcserélte), de így, a bővítés által alkalmasabbnak bizonyult a befejező vers egy hosszabb ciklus lezárására.²⁶ Tehát itt éppen ellenkezője történt annak, ami inkább jellemző, vagyis a szövegkihagyás.

Egyébként két vers egy dalban való összeillesztésével találkozunk még az életműben, pl. a *Jer nézd a Balatont* c. kórusműben, ahol Berzsenyi *A Balaton* című versének részleteit találjuk a mű elején és végén, miközben a középső részében a *Keszthely* c. vers soraival helyettesíti *A Balaton* közbülső kihagyott sorait. Hasonló a helyzet a Kisfaludy Sándor verseire írt dalokkal, de ott nem hagy ki semmit az eredeti versekből, csak 2-2 verset összepárosítva és kombinálva zenésíti meg a két dalt.

Mivel az összes nyomtatásban megtalált verset összehasonlítottam a Farkas feldolgozásokkal, a szembetűnő versszak kihagyásokon túl az egy-egy szó, vagy sor elhagyásokon, önkényesnek tűnő szócseréken is megakadt a szemem, melyek elég szép számmal fordulnak elő. Bizonyos esetekben nem is tudtam az észrevételeimmel túl sokat kezdeni mindaddig, amíg a zeneszerző már többször idézett Székfoglaló beszédében – melyben még számos érdekes történettel példáz – rá nem bukkantam a következőkre: "Illyés Gyula verse így hangzik: »Rémülten egymás kezét keresve egymásba bukva futnak a hajszolt felhők...« Mikor az erre a versre írt dalomat letisztáztam,²⁷ vettem csak észre, hogy az »egymásba bukva« nem zenésíthető. Ösztönösen, felületességből nem tudom. De a »babukva« nem zenésíthető. A kottát elküldtem a költőnek és nagyon szép levelet kaptam tőle: vagy nem vette észre a csonkítást, vagy egyetértett vele, nem tudom, de ezt írta, hadd büszkélkedjék vele: »Megilletődve mondok köszönetet, háromszorost is, ...legszebb emlékeim közé teszem.«"

Farkas itt ugyan nem mondja, de ő nem csinált egyebet, csak nemes egyszerűséggel elhagyta azt a bizonyos szövegsort a dalból. Lássuk mi történt a szöveggel (a kiemelt verssorok vannak megzenésítve):²⁸

**Rémülten egymás
Kezét keresve
Egymásba bukva
Futnak a hajszolt
Felhők – –**

**– nékem
Ki mondja mitől
Kellene jaj futnom
Ha egyedül is**

²⁶ A kiegészítés ötlete Mihály Andrástól származik. A javaslatot akkor mondta, miután hallotta a ciklust egy rádiófelvételen, és megítélése szerint nem kerekítette le méltó módon a sorozatot a rövid *December* című vers.

²⁷ Illyés Gyula *Novemberi ég alatt* című verséről van szó, mely az *Autumnalia* ciklus ötödik dala

²⁸ Forrás:

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000000906&secId=0000085662&mainContent=true&mode=html>

Szálló könnyekkel
Sírja színét és
Tavaszi kedvét
S ég felé ijedten
Kapkod a cserfa.

Azt láthatjuk, hogy az elhagyott sor kimaradása miatt tartalmi szempontból semmi lényeges változás nem történik: nem billen meg a szöveg, nem támad hiányérzetünk stb. Ehhez hasonló retusálás máskor is előfordult.

Az előbb idézett előadásából való a következő vallomás is: „És még egy vétkem a költő ellen: Szőcs Géza „Másnap” c. verse második szakasza ezzel a megragadó sorral végződik: »...sírásod visszagyűrt rongya.« Utána ez következik: »Ott kint az úton Tuskólábú« A »Tuskólábú« szót sehogyan sem tudtam beilleszteni a zenébe, és az előző sor feszültségét sem tudtam folytatni. Így elhagytam az utolsó versszakot. A dal azóta többször is elhangzott, remélem a költő megbocsátott.²⁹

A Mellékletben kigyűjtöttem és rendszereztem a költők neve szerinti betűrendbe azokat a magyar nyelvű irodalmi műveket, amelyeket a katalógus szerint Farkas Ferenc vokális műveiben feldolgozott (ebből a jegyzékből jól látszik az is, hogy melyik szerzőnek hány alkotását vette kezébe a szerző). Összehasonlító elemzést végeztem a szövegek eredeti és a zeneszerző által feldolgozott, a keze alatt esetlegesen átformálódott verzió között, néhány szavas megjegyzésekkel ellátva az egyes műveket arra vonatkozólag, hogy történt-e változás, illetve milyen mértékű és jellegű. Egy kisebb részüknél (kb. 13 %) megfelelő forrás hiánya miatt nem tudtam ugyan elvégezni az összehasonlítást, de még így is jól látható eredmény született. A közel 300 mű több mint felénél nem változtatott a feldolgozás során a szövegen, és csak kb. 1/3 részüknél volt észlelhető valamilyen módosítás. Igaz, hogy ebbe a halmazba beletartoznak azok a versek is, ahol csak 1-2 szót találunk másképp a zeneművekben, és azok is, amikor teljes versszakokat kihagyott, vagy sorrendcserét alkalmazott. Azt is érdekes látni a kimutatásból, hogy mely szerzők azok, akiknél inkább belenyúlt a szövegbe, és melyeknél jellemzőbb inkább a változtatás nélküli megzenésítés. Mindenesetre kaphatunk egy hozzávetőleges képet arról, hogy a szövegi változtatások kérdése mennyire lényegessé válhat a zeneszerző alkotómunkája során, a maga összes dilemmájával és egyben izgalmas játékaival együtt. A legérdekesebb esetek azok, amikor valamilyen határozott okkal nyúlt bele a szövegbe, és egy-egy szó vagy sor kicserélésével, megváltoztatásával nyilvánvaló szövegátíratot készített. Közülük következzen a néhány – számomra – legérdekesebb.

²⁹ Nagyon jellemző, hogy a zeneszerző leginkább a fülére szeretett hagyatkozni. Ezt bizonyítja egy másik szórakoztató története, melyet szintén a már említett nagy ünnepi nyilvánosság előtt mondott el: „Pilinszky egyik megzenésített versében ez a mondat fordul elő: »Vegye le az ingét, gatyáját.« Én ezt nem tudnám megkomponálni. De ha a gatyát alsónadrággal helyettesíteném, akkor se. Nem annyira a jelentés, mint a hangzás az, ami nem kedvemre való. Guillevic fordítása például már elképzelhető volna zenében is: »Enlevez la chemise, le caleçon.« A »caleçon« inkább elbírja a zenét, mint a »gatyá«.”.

Berda József mindhárom megzenésített versénél van némi eltérés. A *Március végén* címűben csak két változás van, s ennek a példaként említett Illyés Gyula vershez hasonlóan nyilvánvaló zenei és akusztikai okai vannak (a vastagon szedett részek találhatók a dalban):³⁰

**A késlekedő tavasz
immár nem álom;
nevetve kopog a
harkály már a fákon.**

Feketerigó rikkant,
trilláz,
mint első énekes,
ujjong a cinke is

helyette: 'fütyül a rigó' rikkant,

jelezvén:
él az élet, ébredsz!

'jelezvén' szó nincs benne Farkasnál

Az énekekre és klarinétra írt *Két dal Berda József verseire* mindkét tagjában figyelemreméltó szócserekre bukkanunk:

Gyertya mellett

**Úgy cselleng/kószál az emlékezet
hogy kábul már/szédül tőle már fejed.
Csak a tompa csendet érzed,
a magányos csend zaját,
s míg közben gyertyád elégett;
a halál várja éjszakád.**

Titok

**Ti eltűnt arcok,
egykor volt tájak,
merre szórt szét
titeket a szél/tél?
Mit elborított
a köd, mikor bú
elő? A szép halott
ajka nem beszél.**

Az első dalnál a kéziratban is ki van emelve aláhúzással a kicserélt *kószál* és *szédül* szó. A *Titok* c. versnél azonban felmerült bennem, vajon nem elírás-e a *szél* helyett a *tél*, hiszen még a versvégi rímben is visszahalljuk az eredeti szót. Mivel a szerzőt már nem kérdezhetjük, az erre való válasz bizony „titok marad”. Ilyen „tévedés” érzése persze más verseknél is támadhat a verssorok között búvárkodónak, például a *Virágoskert* ciklus Jékely versében, a *Klematiszban*,³¹ ahol csak 1 betű a különbség, és leginkább nyomdahibára gyanakodna az ember, ha nem látná a kéziratban a félreérthetetlen írott 'l' betű hajlítását:

³⁰ Forrás: *Berda József összegyűjtött versei*, (Budapest: Helikon, 2003)

³¹ Forrás: <http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001/jekely00529/jekely00529.html>

Kőoszlopok kékszárnyú angyala,
illattalan piheg a Nap hevében,
de hűvös illatot lehel az éjben,
négy szirma nyílik, mint a „Mandala”
négy osztata s bibéje úgy világít,
mint az Igazság, mely az égbe csábít.

négy oszlata s bibéje úgy világít,

Habár a *Márai miniatűrök* részeként megkomponált *Próféta* című vers feldolgozása kapcsán található két átírás egyike csupán az előbbihez hasonló betűcsere, azonban ha az utána következő átfogalmazás tartalmi okait megvizsgáljuk, talán még inkább egyet érthetünk Farkas változtatásával (bár azt nem tudjuk, hogy kért-e, illetve kapott-e rá engedélyt):³²

Egy faun fut egy görög mezőn.
Megáll egy tónál. Iszik. Hallgat.
Az Ég fölötté kék és elveszőn
kitárt. Csillag a harmat
patáján. Még élhet tán ezer évet –
szegény. A víz fölött elhasal homorún,
megcsóválja a farkát szomorún
mért oly rövid az élet?

... Csillag a harmat

és kitarja a karját szomorún:

Kisebb átiratnak tekinthető már az Ócska sírversek egyik remeke, és ebben az esetben bizonyára nem orrolt érte a költő, Weöres Sándor:

Bajusz Balázs voltam, ez a tény és való,
de a korlát mögül fejberugott a ló.
Máskor a korlátot magasabbra gyártsák
s nem sujt agyon senkit ilyen rossz barátság.

Ha azt a korlátot magasabbra gyártják,
nem sujt agyon engem ilyen rossz barátság.

József Attila méltán híres, *Ne légy szeles* c. versében (Farkasnál *Kánon a munkáról*) pl. hozzáilleszt a végéhez egy zárósort, így állítja meg a kórust az ismételtetések befejezéseképpen:

Ne légy szeles.
Bár a munkádon más keres -
dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen,
úgy érdemes. **Hát más ügy!**³³

³² Márai Sándor, *A delfin visszanézett: válogatott versek, 1919-1977*, (München: Újváry "Griff" Verlag, 1978)

³³ Forrás: <http://mek.niif.hu/00700/00707/html/vs193501.htm>

Keleti Arthur *Mennyei kised* című verse jelentős átdolgozáson ment keresztül, ebből készült a híres *Pastorali*, mely egy mottóval kezdődik. Remélem az oldal két felére formázott versben jól látszanak a kiemelt részek, amelyek végül belekerültek a dalba ³⁴:

„ Bizony mondom: az angyalok nincsenek mind az égben
és vannak még szép kincsek, itt lenn is, a szeméten”

**S én vagyok a pásztor aki messziről jött
és hajadonfőtt a csillag után,
mert már rég, már rég üres volt a jászol
és panaszosan bögtek vágyaim, a tiszta tehének
s én térdepelek most messzi vándor**

a lábaidnál mosolygó drága kised
(egy miniator, aki szentképet fest majd rólad,
elfáradt utas, utasa egy békés hajónak,
min a bánatom szunnyad lágy párnán
és úszik utánam és mindétig örökre vár rám)
s Te vagy a Szűz és a Gyermeke,
ne neved ki, ne bánts, ne ved meg
hogy vártalak mindig s hogy szeretlek
s alázattal s örökre nézlek
bánatos bamba szemmel,
mert én vagyok a három jó királyok,
a messziről jött: szelidség, alázat és a jóság,
a szelid s fehér fivér és elhervadt barát,
az elrejtett arcú koldus
aki nem kér s el nem is fogad semmit,
tőled kis gyenge bárány,
sápadt mennyei kised,
ki együgyű vagy, tudatlan, kedves
és lágy emlőt kíván még gyenge szájad
és gyenge tested fátyol
és véred bágyadt méreg
s már tömjénnel és zoltárral
im örökre dicsérlek
és méla dudaszóval
s szegény és kis szívemben
szép ajándék van Néked,
amit jó kis szemem lát, **bizton mások is látják,**
a feletted lengő angyalt s kezében a pergament
(oh oly szép enyhén bágyad kis fejed glóriája)
s én csendben olvasom s mindenek olvashatják:
«Akire Rámosolygott Mind Mind Boldog Az. Ámen.
S Paradicsomba Megyen Be Minden Szentekkel. Ámen.
régi és szép betűkkel így szól rólad az írás.

**ellankadt útas, (ki botjára kötözve
cipelte kis motyóját) Farkas ezt a
félmondatot hozzáteszi!**

Mert Te vagy...
ki ne neveds,

és én vagyok....

a rejtett...

ki együgyű, tudatlan vagy, kedves

s szegény kicsiny szívemben

amit két jó szemem lát...

³⁴ A tördelés az 1916-ban Budapesten, a Pallas Rt. nyomdájában Grill Udvari Könyvkereskedés számára készített *Angyali üdvözlés* című kötetének nyomata alapján készült. Forrás: <http://mek.oszk.hu/07300/07317/07317.pdf>

Bár hosszan lehetne folytatni a vizsgálódást, jelen írásomban már csak egy példát hoznék fel érdekességeképpen, melyben jól látszik a versszakok torlasztásának illetve egybeolvasztásának a technikája. Ilyen esetekben nem elhagyta a zeneszerző valamelyik versszakot, hanem kettőből egy újat gyártott, és így lett a hétből hat versszak. Tompa László *Kalauz*³⁵ című versére írt dala az *Öt dal erdélyi költők verseire* sorozat zárótétele:

**Egyszer egy nap ragyog rád -
Szebb minden már-lementnél.
Fényénél látod: eddig
Mily sokat tévelyegtél.**

**Lankáson lankadoztál,
Meredek merni sarkalt.
Másoknál százszor inkább
Megnyögtél bármi jajt, bajt.**

Meredek menni sarkallt

**De már orv-csüggedéstől
Dackovácsolta vért véd.
Tudod: hiába törnek
Arra, mi benned érték.**

**Pár szájas széltolótól
Mi is készíthetne félned?
Nem attól dőlsz, vagy állasz,
Hogy szidnak, vagy dicsérnek.**

Mi is készíthetne félned?

**S hurokkal rád-lesőket:
Látván: neveted őket -:
Az puffan legnagyobbat,
Ki hurkot rád előbb vet.**

**S hurokkal rád-lesőket
S a többit is lerázva,
Neki a rengetegnek -
A legirtatlanabbnak.**

**S a többit is lerázva,
Mint ebfalkát a kanvad:
Neki a rengetegnek -
A legirtatlanabbnak.**

**S ha éj lep künn: ködébe
Az ének fényt idézget...
Az örök csillagokkal
Boldogan összenéztek!**

³⁵ Az eddigi közlési gyakorlatnak megfelelően értelemszerűen itt is a kiemelt részek lettek megzenésítve.
Az eredeti vers forrása: <http://mek.oszk.hu/10300/10302/10302.htm>

3. A költészet inspirációjának legszebb pillanatai

„Én úgy lapozgatom a versköteteket, mint ahogy a festő járja a vidéket,
és válogat, melyik tájrészletet fesse meg.”³⁶

Farkas Ferenc rendkívül érzékeny volt mindenre, ami körülvette; gyakorlatilag tükörhöz hasonlóan vetítette tovább az őt érő élmények és azokról bevillanó gondolatainak részleteit. Berlász Melinda így fogalmazta meg: „...szinte minden hangsúlyos művészi benyomás visszhangot keltett benne, és ez a reflektív hajlam kora fiatalságától idős koráig sajátja maradt”³⁷. Ugyanakkor elég világosan választ adott a zeneszerző arra a neki feltett kérdésre, hogy „hatnak-e rá a külvilág akusztikus jelenségei?": „A külvilág hangjai nincsenek rám különösebb hatással. Előfordul, hogy itt-ott természetfestő, hangutánzó elemek is belekerülnek műveimbe, ám sohasem naturalisztikusan, mintegy hangfelvétel módjára; én mindig zenévé stilizált megjelenítésre törekszem. Sokkal jobban érdekel a vizuális élmények, mozgás keltette benyomások, költői hangulatok zenei transzpozíciója.”³⁸

Egyik legérdekesebb példa erre a Harsányi Kálmán (1876-1929) *Cáfolat* c. versére írt dal, amelynek címét – talán éppen a számára kifejezőbb volta miatt – *Fordulatra* változtatta saját szerzeményében. A dal (mely 1939-ből való) első oldalán az egyhangúság félreérthetetlen megjelenítéseképpen a zongorában egy kvart hangköz alsó hangja hajlik le minden alkalommal egy kisszekundot, tritónuszon megállva ezáltal, lassú tempóban. Amikor a szövegben a sivárság érzetét hirtelen megtöri az egyetlen érdekleges történés, egy kismadár felröppenő megjelenése, minden megváltozik. Gyönyörűen csilingelő zongorafutamokkal történik meg a fordulat, a madárka éneklő hangjával nyílik ki a világ, és egy hallatlanul beszédes melódiával szinte a levegőbe repíti a dal végét, ily módon festve le a különleges eseményt, mellyel már nemcsak zenei, hanem szinte vizuális élményt is szerez hallgatójának. Egész biztos, hogy ha valaki becsukja szemét a zene hallgatása közben, meglátja a kismadarat lelki szemei előtt. Az alábbi kottakép segítségünkre lehet abban, hogy a „fordulat” körülményeit, illetve kivitelezését megvizsgáljuk:

³⁶ Farkas, 155.

³⁷ Farkas, 14. Érdekes, hogy szinte ugyanezekkel a szavakkal olvashatunk jellemzést Robert Schumannról is.

³⁸ „Válaszok Varga Bálint András 3 kérdésére, 1982”, in Farkas, 161.

A szöveg hangulatához nagyon sokszor jól illett a régies zenei világ felelevenítése, vagy egy olyan hangszereszerű ábrázolás, amelynek ringató ölében jobban érezte magát az énekelt vers. A már korábban említett, *Török dal Júliához* című Balassi-vershez korabeli lantra emlékeztető gitárkíséretet írt, a dallamba pedig stílszerűen törökös hajlításokat szőtt. A 30-as évek neoklasszikus törekvései úgyszintén élete végéig erős nyomot hagytak művein. Egyik szép példája Kazinczy Ferenc *Tavaszhoz* c. versének megzenésítése, amely mintha nem is énekhangra, hanem valamilyen hangszerre készült volna. A koloratúrát támasztja fel benne, mint valami szándékos reakció jeleként az elhatalmasodott énekbeszédszerű dalok ellen, ami a modern irányzatoknak engedve az egyik legmeghatározóbb 20. századi dalkomponálási technikává vált. Az említett dal a biedermeieri és a rokokót idéző *Szerelmek madarai* ciklusban található, és Kazinczy mellett Csokonai versmegzenésítéseket is tartalmaz. A ciklus megalkotásával határozott kísérletet tett arra, hogy a Kodály-utánpótlókkal ellentétben a túlságosan deklamáló jelleget melodikusabbá tegye és a műfajt a bel cantóhoz vigye közelebb. Egyébként ebben a sorozatában is nagyon jellemzően érvényesül az a szándék, hogy a zene segítségével a lehető leghűségesebben elevenítse fel azt a korszakot, amelyben a költő élt.

„Néha ellenáll a vers” – ahogy mondta – „még ha nagyon szereti is azt az ember.” Több olyan magyar költő van, akinek versei csak úgy „lappantak benne”, és kísértették anélkül, hogy komponálásukba fogott volna. Így volt sokáig Kosztolányival is, akire 50 évet várt, mire sikerült a kedvére való megzenésítés. 1969-ben az *Őszi vázlatok* (Autumnalia) első dala, a *Milyen sötét* volt az első sikeres vállalkozása (a vers eredeti címe *Sötét a Balaton*), majd a *Virágoskert* 5. dala, a *Napraforgó* követte 1989-ben. Adyt is nehéz volt megzenésíteni a zökkenő, aszimmetrikus szócsoporthoz ritmusa miatt, mivel meglátása szerint könnyen

előtört a zeneszerzőből az énekbeszédre és a deklamált hangismétlésekre való hajlam. Jankovich Ferenc verseiről is azt állapította meg, hogy szinte lehetetlen megzenésíteni őket, csupán a költő iránti tisztelete jeléül komponálta meg a rövid és vidám hangulatú *Kánon* c. versére az azonos című nőikari művet a *Keresztöltés* sorozat részeként.

A *Gyümölcskosár* ciklusról már több ízben is szót ejtettünk, csupán keletkezésének körülményeivel, az inspiráció csírájával kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy *Altatójának* dallama gyermeke ringatása közben formálódott, mint első eleme a sorozatnak, melyet még vagy 15 dal követett. Végül 12 maradt a sorozatban. Így emlékszik vissza a szerző az alkotás időszakára: „Ennek a dalciklusnak első darabját, az *Altatót* 1946-ban, András fiam egyéves születése napjára írtam. Weöres Sándor gyermekverseinek humora, finom érzelmessége és itt-ott groteszk fintorai, melyek felnőttek számára is sokat mondanak, további dalokra inspiráltak. Így keletkezett rövid egymásutánban a ciklus 12 dala.”³⁹ Még annyit érdemes megemlíteni a *Gyümölcskosár* vonatkozásában, hogy a sorozat 12 dalából nyolc keletkezett az azonos című kötet verseire: a *Ládika* (Volt egy szép ládika), *Marasztalás* (Ó, ne vidd el), *Falusi reggel* (Már üti, üti már...), *Mondóka* (Mély erdőn...), *Altatódal* (Csíjja, csicsíjja...), *Szánccsengő* (Éj-mélyből...), *Béka király* (Nád alól...), *Déli felhők* (Dombtővén, hol nyúl szalad...), három a Medúza *Rongyszőnyegének* verseire: *Gáspár* (Elindult, elindult...), *A kőbéka lassan ment*, *Paprika Jancsi szerenádjá* (Gyöngye fuvallat a tóba zilál), melyeket kiegészített Farkas *A tündér* c. verssel.

A *Három dal* időrendben a legkorábbi fennmaradt sorozat, igaz a dalokat nem köti össze különösebb kohézió, hacsak a keletkezésük idejét nem számítjuk annak. A kéziratból kiderül ugyanis, hogy a Balázs Béla *Énekszövegére* írt *Ajánlást* 1923 Szilveszterén, Ady *A Zozó levele* c. versét 1925. január 11-én, Samu János *Virágénekét* pedig az elsőhöz képest pontosan egy évvel később, 1924 utolsó napján komponálta. A Zeneakadémiai éveiből származó dalokon érződik, hogy még a kísérletezések időszakából valók, s még kiforratlannak is nevezhetnénk őket a külső (impresszionista, kodályi) hatások érezhető volta miatt, bár megkapó bájuk is éppen ebből fakadhat. Az első vers esetében „a népdalszerű szöveg népdalszerű zenét öltött magára”, nem is lehetne a szerző szavainál világosabban jellemezni. Egy akadémiai vizsgán szólalt meg először, ahol Hubay tette azt a megjegyzést: „Kár hogy nincs benne tetőpont”. Ha nem is úgy, mint azt a klasszikus zenei tanulmányainkból tanultuk, de szerény megítélésem szerint érezni benne az érzelmek és a kifejezés kiteljesedését. Az Ady vers, *A Zozó levele* könnyed elbeszélő, párizsi hangulata is teljességgel visszacseng a zenében, még ha nem is olyan „tökéletes szerkezetű” maga a mű; aki hallja, valószínűleg felidézi magában, amit a szerző a technikai problémák miatti nehézkes Ady megzenésítésekről mondott. Közülük alig maradt fenn, ez a dal szerencsére a kivételek közé tartozik.⁴⁰ A harmadik dal a gimnáziumi osztálytárs, Samu János *Virágénekének* a megzenésítése, igazi parlando stílusban, melyben a szükséges szabadságérzet biztosítása

³⁹ Kaisinger Rita, *Album* című CD lemez ismertetője (HCD 31978, Hungaroton, 2000), 14.

⁴⁰ Bár ifjúkori kísérletezései csupán befejezetlen torzók maradtak, *A Zozó levelén* kívül még hét Ady verset zenésített meg sikerrel a későbbiekben (a 70-es évek végétől kezdve): *Nóta a halott szűrről* (*Elfelejtett dallamok*), *Elillan az évek szőlőhegyén*, *Jó Csönd-herceg előtt*, *Karácsony*, *Párizsban járt az ősz*, *A nyári délutánok* és a *Futás a gond előtt* című verseket, melyek közül az utolsó kettő nem dal, hanem vegyeskari mű.

miatt nem riad vissza a szerző a váltakozó ütemek használatától sem. Mindhárom dal vitathatatlan erénye a helyes prozódia, a könnyed lejtéssel, világos súlyozással végigénekelhető szöveg és a mondanivaló szerint formált dallamvonal a hozzá tökéletesen illő csúcspontokkal és kitartott hangokkal. A *Virágének* kottáját láthatjuk az alábbiakban:

Az *Eszterlánc* (1936) különleges mű, hiszen a Számadó Ernő (1907-1983) verseire írt sorozat négy teljesen különböző hangulatú és karakterű darabja egy fontos cél érdekében alkot egy családot, ugyanis Réthy Eszter (1912–2004) szoprán énekesnőnek szóló ajánlást találunk a kottában. A négy különféle tétel tökéletes példája annak, hogy a szöveg mennyire meghatározza a zene stílusát. A *Viola szerelmem* koronával elválasztott három versszaka lágyan ringató, a 6-7 és 8/8-os váltakozásokból adódó billegése és mindig másként megszólaló bűgő hangja vágyakozó szerelemmel van átítatva. Becsapós a második dal, hiszen a *Csillaghasú ég alatt* muzsikájának gyermekdalszerű vidám és gördülékeny igyekezete mélyebb üzenetet hordoz: a dal végére kirajzolódik a teljes emberi élet fiataalkori, táncos játékoságából könnyörtelenül tovarepülő és öregségbe, majd halálba forduló képe. A harmadik dal, a *Békési föld* tragikus és rendkívül nyomasztó, súlyos hangú sirató, éppen hogy nem nyeli el az embert a föld a dal hallgatása közben.⁴¹ Az utolsó valamiképp oldja a

⁴¹ A vers szövege: „Békési föld, nyílj kétfelé búbanatom szórjam belé, Magam is utána vetem, Hajítófa az életem. Hajítódom ide, oda, panaszkenyér, búnyoszolya, Ág az anyám, könny a fiam, Hajíts koporsóba Uram!”

feszültséget, hiszen a *Szivedet az Isten adta* című dalban még a régi magyar tánc hangulatát is visszahalljuk, olyannyira, hogy a „*hej, haj, rekettye, csillag teremtetted!*” refrénsor csattanószerű megismétlésével szinte lecsapja a sorozatot, igazi fényes vastapsra ingerelve a hallgatóságot. Egyet ne felejtsünk: 30-as éveket írunk, és saját bevallása szerint ezekben az időkben nem tudta magyarul előadatni dalait, így külön figyelemreméltó, hogy ebben az évtizedben mennyi dala látott napvilágot, még ha nem is igazán remélhette, hogy azokat műsorra tűzik!

A csillogó miniatűr, a *Gyöngy* 1939-ben keletkezett, alig két évvel a költő, József Attila (1905-1937) halála után. Farkas Ferenc nem találkozott vele, költészetét is csak a dal keletkezésének évében ismerte meg, és elmondása szerint nem is hatott rá a költő személyisége olyan elevenen, mint sok más társáé, mégis több, szám szerint hét versét komponálta meg. A költő számos verse bizonyítja Vágó Márta iránt érzett szerelmét, így a *Gyöngy* is, mely 1928. július 6-ra, Vágó Márta születésnapjára készült ún. alkalmi, születésnap vers. Így emlékszik vissza az ünnepelt: „Attila megjelent születésnapom előtti napon *Gyöngy Mártinak* című versével. – Nem hozhatom le a csillagokat – mondta – és gyöngysort sem vehetek, hát itt a »Mártinak«-sorozat harmadik száma. Föltette a kezemet a fejére, és úgy olvasta, hogy *Kezed csillag énnekem, gyenge csillag fejemen. Vaskos göröngy a kezem, ott porlad a szíveden*. Később *Gyöngy* címmel meg is jelent. – Igazán jobban örülsz a versnek, mintha igazi virágot és gyöngyöt kapnál? – kérdezte. – Hogy lehet azt összehasonlítani? – kiáltottam fel. – Hiszen a virág elhervad, és a vers örökre megmarad! – Örökre? – ragyogott fel. – Na, most elárultad magad. Mégis sokra becsülsz, nagyra becsüled a költészetemet! – Ugyanis gyakran szidtam, hogy önhitt. Szerette a társalgást fennhéjázó megjegyzésekkel fűszerezni. – Mit szólsz, milyen zseniális vagyok? – kérdezte néha nevetve bár, de nagyon kevés iróniával. És ha elkésett, vagy egyéb megbízhatatlansági vád merült fel ellene: – Az nem számít ily kiváló embernél! – Fintorogva, de mély meggyőződést színélve. Csak színélve, mert hiszen odavolt, boldog és hálás minden kis elismerésért. Hallotta valahol, és nekem is elmondta, hogy csak a hamis gyöngy tökéletes gömb, az igazgyöngy – csámpás, halovány göröngy. A *Tedd a kezed* óta ez a verse volt az első, ami igazán nagyon tetszett nekem.”⁴² A versben szereplő kulcsszavak – ha gondosan megfigyeljük – egész gyöngysort alkotnak, Farkas Ferenc zenéjében pedig a gyöngy-göröngy, az ég és föld, a nő és férfi különbség zseniálisan van ábrázolva a világos dúr és komor moll színek szembeállításával! A mű meghallgatása után okkal gondolhatjuk tehát, hogy a zeneszerző jól értette a vers finoman árnyalt titkos üzenetét.

⁴² Tverdota György, „A tiszta költészet két változata József Attila lírájában”, *Forrás* 37/2005/4: 26-27. A szerző részletes verselemzését tartalmazó írás befejező, 29. oldalon található mondatai számunkra is tanulságokat hordoznak: „A versnek tehát nemcsak a tárgya a gyöngy, hanem maga a vers is gyöngy. Ebből a szempontból a Gyöngyöt a költő öntükröző versei közé sorolhatjuk, mint a 3. számú Medáliát. A vers önmagát jelenti. A kompozíció nyilvánvalóan zenei jellegű: nyelvi variációk egy témára. Tiszta virtuozitás, tiszta költészet, tömény vers, amelyben az alkalom, hogy történetesen Vágó Márta születésnapjára készített ajándék, a háttérbe húzódik és teret enged a nyelvi-költői bravúrnak. Hogy is mondta a költő? „Mit szólsz, mily zseniális vagyok?” Még Vágó Márta is felhúzta erre a szemöldökét, sokallva a dicsekvést. Pedig nem volt igaza. Aki ezt a verset megírta, tényleg zseniális költő volt. Csak ezt kevesen vették akkor észre. Még Vágó Márta is alig.”

A *Mély esti csendben* (1928) hangzását tekintve hasonló zenei élmény az előbbi dalhoz, csak sokkal nyugodtabb, ringatóbb és talán még megfoghatatlanabb, melankolikusabb (*Lento, misterioso* a szerzői utasítás). Juhász Gyula (1883-1937) *Tavaszi táj* című versének feldolgozását végig egyfajta impresszionista hangulatlíra jellemzi, amely tisztán megjelenik a dalban is. A költő a tájat úgy festi le, mintha saját bánatát látná viszont benne. Ezért emlegetik, hogy Juhász Gyula tájlírája ún. bánatlíra, melyben a külső táj a belső metaforikus lelki tájnak a kivetítődése. A dalban sokszor nagyon érdekes multitonálisitást, azaz több hangnem egyidejű jelenlétét észlelhetjük. Miközben az egész dal jellemző harmóniai fordulata folyamatosan körbe-körbe jár az alaphangnem szabályainak megfelelően, addig a vége felé egyre inkább felbukkan egy-egy idegen, teljesen új hangnem; futamai nem hivalkodó módon bontakoznak ki a zongora éppen szabad, nélkülözhetetlenül fontos zenei anyagot nem játszó szólamában. Ebből a dalból is kitűnik a csillag szó, amely nagyon sok versmegzenésítésében fő szerepet tölt be, nyilván dallamossága, de tartalmi kifejező és metafora-szerű jellegzetessége, alkalmazhatósága miatt is. A dal harmadik oldalát látjuk:

Handwritten musical score for the third page of "Mély esti csendben". The score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It features a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are in Hungarian. The score includes tempo markings like "a tempo" and "rallent", and dynamic markings like "p" (piano). The handwriting is in ink on aged paper. The page number "3" is written at the bottom center, and "1130" is written in the bottom right corner.

A *Milyen?* című dal Szép Ernő (1884-1953) versére született, és bizony már 91 éves volt Farkas Ferenc, amikor papírra vetette. A szöveg pár soros költői kérdéseihez alkalmazkodva szinte már minimalista eszközök segítségével írta meg művét a szerző. Az énekdallamra válaszoló unisono, illetve a párhuzamosan vezetett zongora melódiáknál lehet-e jobban és egyszerűbben megfogalmazni magát a kérdést? Már az első négy nyolcad is szinte elővisszhangozza az ének azonos dallamhangokból álló, de augmentált ritmikai változatát. A kottaképet látva nyomban bevillan az idős mester néhány, már korábbiakban is emlegetett szava: „Meglehet, új kompozícióim egyszerűbbek, érthetőbbek és könnyebben előadhatók, mint a korábbiak. Ahogyan öregsünk, a dolgok valahogyan egyszerűbbekké válnak, és a szépség közvetlenebbül, erőteljesebben hat – legalábbis rám.”⁴³ A sokáig félreismert és nem eléggé méltányolt Szép Ernő poézise különösképpen nagy hatással volt rá. A dal kottája:

Milyen?
Szép Ernő
Farkas Ferenc

Andante moderato

Mondd meg ne-kem Mi-lyen a haj-nal a ha-von.

p legato sempre

Mondd meg ne-kem Mi-lyen az es-te a ta-von

non affrettare!
ben declamando

Mondd meg ne-kem Mi-lyen a szí-ve-ken a mult

Copyright by Farkas Ferenc
Minden jog fenntartva.
Alle Rechte vorbehalten.
Tous droits réservés.

D-G 1996. apr.

HR.11

1940-ből való a *Nyár végi csillagok* című dal, melyben a tragédia, a személyes elvesztés hangját komponálta meg, szintén nagyon leegyszerűsített kísérettel, sokszor unisono zenei anyaggal szöve körbe az énekszólamot. A vers csupán két évvel korábbi, 1938-as, eredeti címe pedig *Nem tudják a kék eget által kiáltani*. Ez a szokatlan megfogalmazású szövegsor a dal tetőpontján szólal meg, ahol a kifejeződő fájdalom is eléri végső fokát. A vers szerzője, Sinka István (1897-1969), a sokak által "fekete bojtárként" ismert költő a bihari puszták szülőtte volt. A népi írók jeles képviselőjeként, szürrealisztikus elemekkel áthatott versei a puszták népének lassan feledésbe vesző világát idézik fel. A versben több ízben is emlegetett

⁴³ Farkas, 198.

két személy, Ács Laji és Cibere egykori bojtárbarátai voltak, kiknek emlékét őrzik a megindító sorok: ők a lehulló nyárvégi csillagok. Érdekesség, hogy a Sinka versekre írt kompozíciók közül csak ez az egy maradt fenn, és az is bizonyos, hogy a 40-es évek végén Török Erzsébet és a szerző előadásában elhangzott Gyulán a költő jelenlétében.

Tóth Árpád (1886-1928) impresszionista vénájából táplálkozik a *Láng* című verse (1941). Egy gyufaszál meggyulladásának és elégésének néhány fantasztikus pillanatát ragadja meg benne, Farkas Ferenc pedig úgy öntötte mindezt zenébe, hogy szinte már nemcsak a fülünk számára válik élvezhetővé, hanem a szemünk előtt is megjelenik a történet. Az indító zongora glisszandó nyilván a gyufásdoboz oldalán végigsuhanó gyufaszál meggyújtását jelenti, és amint megszólalt, már érezni is a levegőben az égő foszfor és a kevéske elillanó füst elegyeként megjelenő emlékezetes szagot. Az énekes is izzó és lendületes mesélésbe kezd, a ritmika szinte visszafojtott dobogássá válik az eleinte enyhe, de jól hallható, a zongora trillázó hangjai közé rejtett aprócska hangsúlyok által. A tűzvész okozására is képes kicsi láng kettőzött trillába hajszoja önmagát és énekesét, ahol egy rövid időre abbaszakad a feszült izgágaság: kiderül, hogy elmúlt a veszély, hiszen a kis gyufaláng pillanatok alatt elalszik, kihűl, mielőtt még bajt csinált volna, és ha a mesélő nem figyelt volna fel rá és nem mondja el, senki más nem is tudhatott volna róla. A *Fordulathoz* hasonlóan ebben a dalban is minden szónak megvan a maga helye és zenei megfelelője. A zenei folyamat mindeközben úgy zajlik, hogy a szöveg prozódiailag egyáltalán nem szegényedik, sőt! El sem lehetne képzelni máshogyan hangsúlyozni, artikulálni a csodás – néha nyújtott, néha triolás ritmusokra építkező – rímeket.

A *Virágoskert* igazán különleges és szép dalsorozat. Az 1989-90-ben komponált hét dal mindegyikét más-más költő 1-1 virágverse inspirálta, ezáltal a címük mellett a szerzőiket tekintve is egy igen színes csokorral van dolgunk. Cím szerint a következőket találjuk a kéziratban: Erdélyi József: *Margaréta*, Kormos István: *Fehér virág*, Áprily Lajos: *Leánykökörcsin*, Jékely Zoltán: *Klematisz*, Kosztolányi Dezső: *A napraforgó*, Nagy László: *Krizantém* és József Attila: *Derengő rózsájának* dalba öntött versét, melyek címét teljességgel megőrizte a komponista. A gazdagon színpompázó virágcsokor első dalai finomabb hangúak, egyúttal konszonánsabb hangzásúak is, a dalokban azonban ott lapul a dodekafónia szerkesztési elve, mely egyre inkább napvilágra tör, persze nem a schönbergi értelemben vett szigorú módon, hanem a szerző saját bevallása szerinti dallamosabb, lágyabb, latinosabb formában, amiként ez jellemző Dallapiccola és Frank Martin művészetére is. A dalokban a virág sokszor csupán egy szimbólum, vagy egy hasonlat tárgya, melynek segítségével az emberi szív rejtett zugaiba, akár önmagunk titokzatos felismerésére juthatunk. Az alábbiakban a sorozat harmadik, Áprily versére írt *Leánykökörcsin* című dalának kéziratát szemlélhetjük meg:

Áprily Lajos: Leánykörtörtin

Moderato

6

p Az est becsuk, s egy fényes kőr kinyit, mikor a nap

p felhőkkel ég-re hág (teneramente) Becs- zem kely- hed

p er- zo boly- háit, s tű-nöd- ve kőr- dem:

Lé- lők vagy, vörög?

4 45"

Printed in Switzerland

Talán könnyebben megértjük a szerző dodekafóniával kapcsolatos elképzeléseit, ha idézek két igen találó és idevágó leírásából. Az első részlet egy 1977-ben készült, stiláris kérdéseket feszegető visszaemlékezéséből való: „Legújabb terméséből néhány kantáta áll közelebb hozzám, a *Cantus Pannonicus*, a Juhász Gyula verseire komponált *Tavaszhárás*, a Kassák-versekre írott *Bontott zászlók*, valamint az *Aspirationes principis* című Rákóczi-kantáta. Tulajdonképpen valamennyi dodekafón-elvű, de megfér bennük a diatonikus gondolkodásmód is. Hiszen a dodekafónia nem más, mint a funkció-elmélet folytatása: amint a tonika, szubdomináns és domináns hármashangzat egymásutánja kihasználja a hétfokúság valamennyi hangját, a dodekafónia ugyanezt teszi 12 hanggal: vigyáz arra, hogy a hangok ne használódjanak el. Szerintem az is a dodekafónia-elv érvényesülése, ha egy ideig egy

bizonyos hangcsoportot használok, majd azok a hangok kerülnek sorra, amelyek az előbbi csoportot tizenkétfokúsággá egészítik ki.”⁴⁴ A másik idézetben kifejezetten egy vélt ellentmondást próbál feloldani: „Az inspiráció a kombinatív készséget is segíti. A tizenkétfokúságot azzal szokták kárhóztatni, hogy az utóbbit helyezi előtérbe, de az alkotás valódi művészetté csak az inspiráció révén válik. Hiába adott egy bizonyos tizenkét hangú sor, nem írok le mindent, ami annak használatából következik, csak azt a melodikus és harmóniai anyagot, amit magaménak vallok. A dodekafón zenében is mindig javítgatom a dallamot. A tökéletességet az ember sohasem érheti el, de igyekszik megközelíteni. Ezért nem szeretem igazán a kísérleteket, mert azok sohasem lehetnek tökéletesek. A tökéleteset csak olyan stílusban tudjuk megközelíteni, amelyben otthon vagyunk. A tizenkétfokúságot, amit már sokan avultnak tartanak, én 1943-ban kezdtem el használni. Azután különböző okok miatt háttérbe szorult, és mint egy bűvópatak, olykor megjelent és újból eltűnt, de valójában mindig is jelen volt.”⁴⁵ Ezek a mondatok világosan ábrázolják a szerző felfogását saját zeneszerzői tevékenységének princípiumairól, és ezzel nagyon sokat segítenek témánk helyes megközelítésében és értelmezésében, ezáltal az életmű idevonatkozó részének tisztánlátásában is. Bizonyosak lehetünk abban, hogy a szöveg ihlette kompozícióknál az imént olvasott hitvallás még fokozottabban érvényesül!

A következő dalpár régi idők romantikus stílusát eleveníti fel. A *Két dal Kisfaludy Sándor verseire* 1957-ben született, az első a *Szüretkor* címet viseli, mely egy triós formában szerkesztett tánc, erre utal a *Tempo di Mazurka* jelzés is, a második pedig a *Napok jönnek* című dal, melyről ezt vallotta Farkas Ferenc: „...érzelmes, dallamos zenét komponáltam, régimódi románc kerekedett a versszakok alá”. A versek háttéréről érdemes annyit tudni, hogy a költő (1772-1844) 1794 őszén otthon, Badacsonyan töltötte szabadságát, ahol a szüreten megismerkedett Szegedy Rozáliával. Fellángoló szerelme ugyan viszonzásra talált, azonban külföldi harcokba vonulása előtt a hölgytől jövő félreértett jelzések miatt csalódottá vált, bánatára a háborúban halált keresve próbált megoldást találni. Valójában a szomorkodó hangulat, ez a nem éppen kellemes érzés tette őt költővé, ugyanis érzelmének túlcsondulásaiból fakadtak első *Himfy-dalai*. A kötet első része ennek megfelelően *A kesergő szerelem* címet viseli. A *Szüretkor* című dal két versből, a 107-es és a 71-es összeillesztéséből készült, a második szövegének megfelelően a középrészben jelenik meg mindenki számára nyilvánvaló hangulatváltással a keserű emlék. Nagyszerűen állítja szembe a muzsika a szüreti vidámság és a szerelem gyötrő bánatának ellentétét. A *Napok jönnek* dal első versszaka a 126. versre született, a zeneileg teljesen megegyező második pedig a 128.-ra. A zongora hullámozó kísérete mindvégig érzékenyen és képlékenyen követi a szöveg érzelmi rezdüléseit, szépen hangzó szólampárhuzamokat építgetve ezáltal. Bár a két Kisfaludy-dal a kesergő szerelemről mesél, szerencsére a költő története nem ért véget ebben a lelkiállapotában: Kisfaludy néhány évvel később a hadseregből kilépve feleségül vette nem feledett kedvesét, akinek végül is köszönheti legnépszerűbb művét, a Himfy szerelmeit, így beteljesült szerelmének örömeit is elmondhatta a kötet második, *A boldog szerelem* című részében.

⁴⁴ „A dodekafónia felépítése az 1950-es évektől, stílári kérdések – Visszaemlékezés”, in Farkas, 263.

⁴⁵ Farkas, 259.

A Farkas-dalok kéziratait böngészve megakad az ember szeme a *Schumann módjára* című, Dalos László versére írt alig több mint kétoldalas darabon, mely valószínűleg az 50-es években keletkezhetett. Megismerkedve a szép és kellemes hangzású muzsikával bátran kijelenthetjük: nem csupán a nagy romantikus dalszerző mester előtt való tisztelgés ez a dal, hanem egy jól elkészített stílusgyakorlat; egyfajta könnyed szárnypróbálgatásnak a jeleit is felfedezhetjük benne. A szöveg szerzője (1924-2011) a zeneszerző haláláig hűséges és jó barátjának bizonyult, számos librettót, vers- és szövegeknyvfordítást is készített (nem csak Farkas Ferenc számára), színházi publicista tevékenységéről is híres volt, de néhány dalnak, köztük ennek a versét is neki köszönhetjük; a társszerzőkkel koprodukcióban készített *Zeng az erdőt* is ideszámítva mindösszesen hétszer találjuk nevét a műjegyzékben, mint szövegszerzőt. A dal kéziratának első oldala így fest:

Schumann módjára

Dalos László verse

Ferenc Farkas

Dus lombu tölgy alatt a csendes erdőn szomorkodó, sze-

led harangvirág.

A napsugár felé szeretne nyúlni, de altakarjale

tő - le mind a fák. Re-

Erdődy János (1909-1996) pályája elején főként mint újságíró, forgatókönyvíró, műfordító volt ismert, de később számos történelmi regénye, ismeretterjesztő írása és regényes életrajza is napvilágot látott. Költeményei közül egyedül a *Két pad* címűt zenésítette meg Farkas. A látszólag jelentéktelen címet viselő, könnyed hangulatú vers három jól szakaszolható részében egyszerűen, mégis nagyon ötletesen meséli el az ember életének három speciális szemszögből, a férfi és nő közötti udvarlásnak, ártatlan és kedves kapcsolatteremtésnek aspektusából szemlélt, de mégis nagyon fontos állomását, melyhez a címben szereplő két ülőalkalmatosság jelentős részben hozzájárult. A három strófa alatt a zenei anyag minden esetben ugyanaz, mely mindig ugyanazzal az egysoros, improvizációszerű kromatikus akkordfűzéssel indít, ezzel köti össze a strófákat és zár. Az ismétlődő zenei anyag mégis kimeríthetetlen lehetőségeket kínál az előadók számára a szöveg változásai szerinti érzékeny árnyalásokra. A dalt egyébként Mezey Mária színésznőnek ajánlotta, így nem kell csodálkoznunk azon, hogy a szöveg és a zeneszerző fantáziája kínálta lehetőségeket kimerítve igazi chansont hallhatunk életre kelni, olyan érzést keltve bennünk, mintha varieté műsorban, vagy egy régi magyar szerelmes film megtekintése közben találnánk magunkat. A dal refrénjének kottaképét láthatjuk:

par - ti - szel egy percre ha megáll, bolondos
es - ti szel, és máris továbbáll, akár egy
köny - vszű Csak, egy pil - lanatig él... Ne is
mondd ki a szót, mert már suhan a szél...

3

A *Régi temető* a 90 éves mester sziporkázó jellemének, 100 %-ig friss szellemi aktivitásának, nem lankadó alkotóerejének és kifogyhatatlan inspirációjának szépséges termése. Ha a zeneszerzői erényeket nem is számítanám, már csak a versek költője, Weöres Sándor (1913-1989) zsenialitása miatt is mindenképpen több figyelmet kellene hogy érdemeljen, kinek hat évvel a halála után születtek újjá a zongorakíséretes dal köntösébe bújtatott versei. Balassi, Berzsenyi és Babits mellett egyik kedvenc költőjeként emlegetett⁴⁶ Weöressel való szoros barátsága jól ismert, s talán ennek is köszönhető, hogy az ő versei közül zenésített meg a legtöbbet, szám szerint huszonhetet, melyek többsége persze néhány soros mindössze. A versek megzenésítése témakörében ösztönösen a zeneszerző lírai affinitását kutatja az ember, azonban fontos megemlíteni, hogy a líra mellett a humor a másik legalapvetőbb kifejezési terület Farkas muzsikájában. Humorért persze Weöres se ment a szomszédba, hisz ő saját sírversét is megírta az *Ócska sírversek* között (az ironikus hangvétellű versek gyűjtőneve), de ez nem került be a Farkas-dalok közé. Egy pillantást azért vessünk erre is, hisz az ógörög disztichonban (1 hexameter + 1 pentameter) verselő költő rá oly jellemző módon szinte új nyelvet teremt:

(Itt nyugszik W.S.)

Mántikáténi katá... Már arcod esőben elolvad,
hús földben kisimúl csöngői boglya-hajad.
Mit bánod már, hogy sohasem szívleltek a lányok,
tündér sem szeretett, messze szaladt valahány,
hogyha facér lépted vígan kocogott a sikátor
macskafejes kövein: gilgili-gilgili-gunn...
Téged az istenek is tréfájuk végire szántak,
könnyű falat voltál mindig a föld kerekén.
Frászkarikán szánkáz kutya farka varangyos a banda
híj csóré héláh! Béke legyen porodon!

A sírversek muzsikája annyiféle, ahány történet. A népdalszerűen kibontakozó melódia, az esetlen induló, a fricskázgató ál-scherzo, a vontatott siratóútánzat, a stilizált templomi korál, a groteszk csörgéseket hallató lánczene és a parlando stílusban népies dallamot formáló recitativo hét teljesen különböző karaktert vonultat fel. Egymás után hallgatni hihetetlen változatosságot adó élmény, ha pedig már elég jól ismeri az ember a zenét, könnyen úgy járhat vele, mint a közismert slágerekkel, hogy a szöveget már nem is tudná visszaidézni másképp, csak a hozzá kötődő dallammal együtt. Azt gondolom, ez bizonyítja csak igazán Farkas Ferenc átsütő egyéniségét és rendkívüli alkotó voltát. Valóban az villan az ember agyába: hogy lehetett meg korábban a vers zene nélkül? Szemléltetésképpen a következő oldalra a ciklus első, ötödik, hatodik és hetedik dalának 1-1 oldalas kottáját illesztettem be:

⁴⁶ „Kardos Tibor emlékebeszéd, 1974”, in Farkas, 126.

Régi temető
Weöres Sándor
1. Farkas Ferenc

Andante

És- jusz és- lász vol- tam, ez a tény és va- ló,

de a kot- lár mó- gul fej- be- ru- gott a ló. Ha azt a kor- lá- tot

ma- ga- sabb- ra gyár- ták, nem sújt a- gyon- en- gem i- lyen rossz ba- rár- ság

Copyright by Farkas Ferenc
Minden jog fenntartva.
Alle Rechte vorbehalten.
Tous droits réservés.

HR. 7

30"

5. *Moderato (korál)*

I- me sú- ja és- kos Vin- cé- nek, di- len- sé- ge

világ bű- né- nek If- ják, lá- nyok, ha meg- ejt a vé- tek,

e sú- hal- mot meg ne he- ver- je- tek

roll

HR. 7

50"

6. *Allegretto*

Lán- cós- ku- ti Nagy E- lek, meg- vet- tem e sú- he- lyet,

nün- csen jus- sód már ch- hez,

tul- sós so- ron te- met- kezz

HR. 7

20

7. *Liberamente recitativo*

En, Csi- bór Pál, hat- van- öt- ben

ép- pen e köz- sé- be jöt- tem. Itt hai- tarm meg O, ha tud- tam

vol- na, i- de be- zony so- se jöt- tem vol- na.

© 1995 Kézelt

HR. 7

1

A *Lírikus kantáta* egyik legszebb példája a lírai költészet Farkas zenéjében való megelevenedésének. Ujfalussy a *Gyümölcskosárral* együtt úgy említi, mint „a lírai elmélyülés ritka becses alkotását. Mindkettő egy-egy kivételesen érzékeny lírikus, magasrendű nyelvművész költészetének ihletéséből fakad... A magyar poézis zenéjének és a magyar zene poézisének maradandó remeke ez a két alkotás. Hajlékony, diatonikusan derűs dallamosságukban, gyengéden lüktető ritmikájukban, bensőséges színeikben a népköltészet természetes bája és egyben Farkas Ferenc legszemélyesebb hangja szól hozzánk, sugározza egy különös, pannóniai „magyar mediterránum” varázsát.”⁴⁷ A versek szerzőjét, Dsida Jenőt mindig is csodálta; már gimnazista éveiben találkozott költészetével, szabadverseivel. Köztudott, hogy a költő is igen szerette a muzsikát, s ennek sokféle kifejeződése számtalan versében megjelenik. Az „angyalok citeráját pengető”⁴⁸ költő több ízben is megihlette a zeneszerzőt, legjelentősebb alkotássá a *Szent János kútja* alcímet viselő, megindító szerelem történetét visszaidéző kantáta nőtte ki magát. Így nyilatkozik a mű születéséről: „A nehéz időkből (1945-46) kezdtem el komponálni Szent János kútja című kantátámat Dsida Jenő verseire, még gyertya és egy vasutas lámpa fényénél, és ha otthon nem éppen fiamat ringattam, akkor e művemem dolgoztam. Vázlataimat a közelben lakó Kenessey Jenőhöz vittem el lejátszani, mivel nem volt zongorám”.⁴⁹ Más helyen így vall az alkotás folyamatáról: „Kantátám dramaturgiája szerint kerestem hozzá a verseket. Az első tétel ihlető költeménye, a *Tavalyi szerelem* adja kezünkbe a mű kulcsát. A *Szent János kútja* ugyanis az emlékezés kútja. Az első tétel motívuma tér vissza a záró, ötödik tételben. A harmadik tétel szintén a múlt idillje, részlet az *Út a Kálváriára* című versből. A két közbülső tétel pedig ellentétként csupa öröm, vidámság, jókedv. Egészséges életderű árad a két terjedelmes Dsida-műből, a *Kóborló délután kedves kutyámmal* című lírai portréból és a *Miért borultak le az angyalok Viola előtt* című csodálatos történetből.”⁵⁰

Az előbbiekben olvasott tételszámok eggyel nőnek, ha a zenekari bevezetőt első tételnek számoljuk, az ily módon hattételesnek számított műben világosan látszik a szimmetrikus tagolás és egyfajta tervszerű elrendezés. A bevezető zenekari tétel után – miként Farkas Ferenc is fejtegette – a II., IV. és VI. tételek visszaemlékező jellegűek és lassú tempójúak, a közbeeső III. és V. tételek pedig gyorsak, szinte fergetegesek. Ezekben a visszaemlékezés hirtelen jelenné változik, és megelevenedik az a szépséges nagy szerelem, amely a Kolozsvár melletti kirándulóhelynél, a "Szent János kútjánál" bontakozott ki megismerkedésük idején Imberty Melindával, akit verseiben Violának szólított. Anyagi biztonság és az elvárható családi támogatás hiányában összesen 7 hosszú év telt el, (1930-37-ig), mire végre össze tudtak házasodni, és alig csak 1 évig voltak házasságban, amikor Dsida súlyos betegségben elhunyt. A kantáta szövege ezért akár úgy is értelmezhető, mintha – egyfajta földi jóslathoz hasonlóan – a túlvilágról visszatekintve szólalna meg a költő a megindító nosztalgia hangján. A tartalmi felépítésnek megfelelően a páros számú tételek zenéje jellemzően inkább fájdalmas, de mégis a belenyugvás harmonikus hangján szólal meg;

⁴⁷ Ujfalussy József, *Farkas Ferenc*, (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1969), 14-15.

⁴⁸ Dsida verseskötetének címe az *Angyalok citeráján*

⁴⁹ „Budapest 1944-46 – Visszaemlékezés”, in Farkas, 249.

⁵⁰ Farkas, 170.

a két gyors tétel viszont annál nagyobb ellentétként jelenik meg pezsgő ritmikájával, természet-poézisével, szerelmes áradásával, amely az V. tételben – ahogy Várnai Péter fogalmaz⁵¹ – az érzéki mámorig fokozódik. A forma egységét megerősíti, hogy a kantáta végén az első két tétel zenei anyaga visszatér. A lírikus kantáta mondanivalóját természetesen az énekkar feladata tolmácsolni, a zenekari játék jellemzően a kíséretre és a közjátékokra korlátozódik. A kórusban viszont megjelenik homofón és ellenpontos szerkesztésű technika egyaránt. Érdemes idézni Gombos László e mű formai és zeneszerzés-technikai kérdésekkel kapcsolatos észrevételeit: „Farkas kivételes érzékenységgel ültette át az időmértékes verseket a magyar dallamosság talajára, előképei e téren Kodály Zoltán dalai és kórusművei voltak.⁵² Minden bizonnyal a mester előtti főhajtásnak szánta, hogy az utolsó előtti tételt (*Szép a világ*) Kodály *Forr a világ* kezdetű kóruskánonjának motívumával indította, és hogy a saroktételek megkapó melódiája fő vonalaiban a *Psalmus Hungaricus* vezérdallamát idézi. A tudatosan archaizáló, reneszánsz harmóniafordulatokkal és barokk fúgatechnikával élő zeneszerző legszemélyesebb, lírai hangja szólal meg a kantátában, a Farkas-életmű e kiemelkedő értékű alkotásában.”⁵³ Egyébként a mester egy 90 éves korában vele készített interjúból ezt a művét értékeli legnagyobbra.

Idekívánkoznak Petrovics Emil 2006-ban önéletrajzi könyvébe írott szavai, amelyek úgy gondolom igen méltóak szeretett tanárához és művészetéhez: „Tanárom, Farkas Ferenc latinos tájékozódása, Rómában, Respighinél töltött tanulóévei hatására, erőltetés nélkül talált meg egy könnyedebb, áttetszőbb, levegősebb hangzást, melynek gyökerei természetesen kapcsolódtak a nagy elődök göcsörtösebb, gondterheltebb, tragikus világának gyengédebb és puhább elágazásaihoz. Úgy vélem, hogy a magyar művészet fájdalmasan nélkülözi a derűt, a gondosan csiszolt, felelőtlen eleganciával csillogó ékköveket, a kissé léha, enyhén mámoros hangulatok jótékony lazaságát; tanárom műveinek hallgatása közben az járt az eszemben: be szép, be jó, úgy gyöngyözik, mint a pezsgő, olyan simogató, mint a bársony. Aki nem hiszi, annak ajánlom – többek között – a Szent János kútja kantátáját. Ha valaki sznobizmustól mentesen szereti a zenét, nem fog csalódni.”⁵⁴

Utószó helyett: Zenés magyar parnasszus – Kis magyar pantheon

Az 1982 elején a Petőfi Rádióban elhangzott rádiósorozata, mely a *Zenés magyar parnasszus* címet viselte, meghatározó esemény volt Farkas Ferenc számára, s ez nyilatkozataiból is egyértelműen kitűnik; ő maga is nagyon hálás volt a rendezőknek, hogy a

⁵¹ Várnai Péter, *Farkas Ferenc. Cantatas* c. CD lemez ismertetője, (Hungaroton, 1999), 10. o.

⁵² Érdekeség, hogy a *Zenés magyar parnasszus* című rádiósorozatának szöveggönyvében szerepelt egy mondat, amelyet (nyilván az adásban való elhangzása előtt) áthúzott. Így hangzik: „Kodály szerint a jambus emelkedő verslábaira nem lehet igazán magyar zenét írni. Én mégis megkísérletem. Most a kantáta második tételét halljuk.”

⁵³ Gombos László, *Farkas Ferenc*, (Budapest: Mágus, 2005), 10-11.

⁵⁴ Petrovics, I., 280-281.

hétrészes sorozat által, melyet végigmoderált, „megismerhette a magyar hallgatóság műveit”. Meglepőnek is találhatjuk ezeket a szavakat annak ismeretében, hogy ekkor már közel 80 éves volt. Azt gondolná az ember, hogy ilyen szép életút, a sok száz kompozíció, számos érdem és kitüntetés kellőképpen predesztinálja az alkotóembert arra, hogy élete alkonyán alaposabban ismerjék művészetét (legalábbis azt a részét, amelyről ez a sorozat és írásom is szól). Pedig a „Kis magyar pantheon” éppen ezért pattant ki fejből, hogy magyar költők versei életre keljenek dalok és kórusművek formájában, mellyel egyik közvetlen célja – a személyes élvezeten kívül, amit a komponáláskor átélt – azok népszerűsítése és a vokális műfajok repertoárjának bővítése volt. Amikor ezt megfogalmazta, talán tudatában volt annak, hogy ez egy rögzös út, de bizonyára nem tudhatta, hogy ez az út mára még rögzösebbé válik. Mert a versek, a lírai töltöttséggel rendelkező dalok, az érzelmek felkavaró megnyilvánulásai egyre kevésbé fogják megragadni a fiatalabb nemzedékek fülét, mert a sok zaj és a megsokasodott médiumok egyre torzabb hangja nem engedi, hogy észrevegyék, meghallják, megcsodálják, megszeressék azokat. Már iskolákban sem tanítják őket úgy, mint régen, verset alig szokás fejből megtanulni, énekléssel szintén nagyon keveset foglalkoznak. Egyszóval: nem maradhatunk némák, akik tudjuk, micsoda kincsesbánya rejlik a több száz oldalnyi kiadott vagy kiadatlan kéziratkötet lapjain.

Rendkívül izgalmas dolog annak ismerete számomra, hogy 1992-ben éppen Farkas Ferenc tartott egy előadást *Kodály és a magyar műdal* címmel, melyben végigveszi a Kodály életmű idevonatkozó részét – jó érzés most, több mint 20 évvel később hasonlóképpen tenni az ő művészetének elismeréseképpen. Az előadása befejező mondatai előtt egy Kodály idézettel tetézi beszédét. Egy részletét, tanulmányom összegzéséül én is kölcsönveszem: „...én a magyar nyelvnek másfajta barátokat kívánok, olyanokat, akiknek a lelkén legalább egyszer átment az a harangzúgás, amely a magyar nyelvben a Halotti beszéd-től Adyig folytonos.”⁵⁵ Remélem, hogy ez a kijelentés és egyben figyelmeztetés – Farkas Ferenchez hasonlóan – sokunkat szívünkön talál.

Befejezésképpen szeretném köszönetem kifejezni, elsőképpen Farkas Andrásnak a mérhetetlen sok segítségért, a forrásanyagok, kéziratok rendelkezésemre bocsátásáért, tanácsaiért. Köszönöm Gombos Lászlónak is útbaigazításait és fontos anyagok részemre való átadását, Komlós Katalinnak és Sallai Imrének pedig a publikáció előkészítésében, lektorálásban nyújtott segítségét, javaslatait. Nagy köszönet illeti a hangverseny előadóit: Meláth Andreát, Szabóki Tündét, Erdős Ákost és az Óbudai Kamarakórust. Nélkülük pusztán szép gondolatok maradnának az itt leírtak. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskolája és Könyvtára munkatársainak is hálával tartozom, hogy segítségükkel és munkájukkal gördülékenyebbé tették számomra a kutatással töltött hónapokat. Végül köszönöm feleségem és gyermekeim mindig is önzetlen, kutatómunkám során is végig tanúsított támogatását és türelmét.

⁵⁵ „Kodály és a magyar műdal – Előadás, 1992”, in Farkas, 179.

MELLÉKLET

Farkas Ferenc által feldolgozott költemények és irodalmi szövegek jegyzéke

1. Ady Endre: A nyári délutánok (nincs változás)
2. Ady Endre: A Zozó levele (in: Három dal) (nincs változás)
3. Ady Endre: Elillant évek szőlőhegyén (nincs változás)
4. Ady Endre: Futás a gond előtt (nincs változás)
5. Ady Endre: Jó Csönd-herceg előtt (nincs változás)
6. Ady Endre: Karácsony (Pászthy Júliának ajánlva)
(csak az I. rész van megzenésítve, de ott jelentős változtatások vannak!)
7. Ady Endre: Nóta a halott szűzről (in: Elfelejtett dallamok) (nincs változás)
8. Ady Endre: Párizsban járt az ősz (nincs változás)
9. Áprily Lajos: Ajánlás (in: Öt dal erdélyi költők verseire/2) (nincs változás)
10. Áprily Lajos: Kolozsvári éjjel (in: Öt dal erdélyi költők verseire/3) (nincs változás)
11. Áprily Lajos: Leánykökörcsin (in: Virágoskert/3) (nincs változás)
12. Arany János: Temetőben (nincs változás)
13. B. Radó Lili: Vizek, hegyek, napfény
14. Babits Mihály: Ballada Irisz fátyláról (egy - 's' kivételével nincs változás)
15. Babits Mihály: Emlékezés (in: Elfelejtett dallamok) (egy + 's' kivételével nincs változás)
16. Babits Mihály: Erdély
(csak az első 24 sor van megzenésítve a 32-ből!)
17. Babits Mihály: Gáláns ünnepség
(a 4. és 5. vsz. meg van cserélve + a refrén sor mindig 2x van!)
18. Babits Mihály: Húnyt szemmel (nincs változás)
19. Balassi Bálint: Kájoni kódex - Harmicharmadik (in: Cantiones optimae/2, Farkasnál: Könyörgés)
(a 15-ből csak 3 vsz. van megzenésítve!)
20. Balassi Bálint: Török vers Júliára (törökből fordította!)
(csak néhány sora van megzenésítve, valamint az utolsó vsz. egy másik versből való!)
21. Balázs Béla: Énekszövegek (Farkasnál: Ajánlás, 1. vers van feldolgozva) (nincs változás)
22. Batsányi János: Biztatás (kicsit ismételteti, de nincs változás)
23. Batsányi János: Serkentő ének (in: Hat kis kánon)
(csak az első fele van megzenésítve!)
24. Berda József: Gyertya mellett (in: Két dal B.J. verseire)
(két szót cserél ki a szövegben, kottában is jelöli!)
25. Berda József: Március végén (in: Tavasz, nyár, ősz, tél/1)
(kihagy és átír 1-1 sor szöveget. Farkasnak van egy Március c. Kánonja, abban ugyanezt a verset dolgozza fel!)
26. Berda József: Titok (in: Két dal B.J. verseire)
(egy szó különbség van, talán elírás?)

27. Berzsenyi Dániel: A Balaton (Farkasnál : *Jer nézd a Balatont*)
(sok változtatás van, csak bizonyos részek vannak benne, + a középső szövegrész a Keszthely c. verséből van!)
28. Berzsenyi Dániel: Barátimhoz (in: Elfelejtett dallamok)
(csak az első 11 sor van megzenésítve a 21-ből!)
29. Berzsenyi Dániel: Fohászkodás
(a 7-ből csak 2 vsz. van megzenésítve!)
30. Berzsenyi Dániel: Keszthely (Farkasnál : *Jer nézd a Balatont*)
(csak 5 sorát illeszti a dalba!)
31. Cs. Szabó László: Felhő (nincs változás)
32. Cs. Szabó László: Öreg költő (in: Öt dal erdélyi költők verseire/1) (nincs változás)
33. Csanádi György: Erdély
34. Csanádi Imre: Májusi dalocska (nincs változás)
35. Csanádi Imre: Öreg este (in: Tillió-lió) (nincs változás)
36. Csokonai Vitéz Mihály: A magánossághoz (in: Énekeljünk.../2)
(11-ből csak 2 vsz. van megzenésítve, 1 szó különbséggel!)
37. Csokonai Vitéz Mihály: A tihanyi ekhóhoz (in: Énekeljünk.../5)
(10-ből csak a 2 első vsz. van megzenésítve, szóváltoztatással, ismétlődő sorkihagyásokkal!)
38. Csokonai Vitéz Mihály: Ámor (in: Szerelmek madarai/3. – Guarini után Csokonai fordítása)
(egy betű kivételével nincs változás)
39. Csokonai Vitéz Mihály: Az emberiség s a szeretet (in: Énekeljünk.../7)
(13-ból 5 vsz. van megzenésítve!)
40. Csokonai Vitéz Mihály: Az esküvés (in: Énekeljünk.../6) (nincs változás,
csak a vsz. zárósort ismételteti)
41. Csokonai Vitéz Mihály: Bacchushoz (Ódák könyve 1. rész X. fejezete)
(a 13-ból 7-t használ, szóváltoztatás is van!)
42. Csokonai Vitéz Mihály: Chloé Daphnishoz
(2 szónál van kisebb változás, egyet pedig átír!)
43. Csokonai Vitéz Mihály: Daphnis hajnalkor (in: Énekeljünk.../4)
(3-ból a 2 szélső vsz. van megzenésítve!)
44. Csokonai Vitéz Mihály: Ének a tavaszhoz (in: Hat kis kánon)
(csak az első fele van megzenésítve, + 2 szót átír!)
45. Csokonai Vitéz Mihály: Két szerető dalja (in: Énekeljünk.../3)
(9-ből 4 vsz. van megzenésítve!)
46. Csokonai Vitéz Mihály: Szemrehányás (in: Énekeljünk Cypriának/1)
(csak egy szót változtat meg – mintha elírás lenne!! + egy régies szó másképp van írva)
47. Csokonai Vitéz Mihály: Tartózkodó kérelem
(Farkasnál: Egy tulipánhoz, mely a régi Csokonai változat címe, ahol 2 sor van másképp. Farkas a későbbi verzió szövegét használja, ahhoz képest nincs változás)
48. Csoóri Sándor: Amszterdami bolyongás (Farkasnál: Köszöntő – kórusmű)
(csak a 2. vsz. van benne!)
49. Csoóri Sándor: Elmaradt lázálom (in: Orpheus respiciens / 1.)
(nagyobb részét megzenésítette!)

50. Csoóri Sándor: Futamok/1: Hová visz ez az út?
(csak az első 3 vsz. van megzenésítve!)
51. Csoóri Sándor: Futamok/2: Az éjszakában...
(1 szót megváltoztatott!)
52. Csoóri Sándor: Futamok/3: Utak röppennek el...
(csak a vers utolsó részlete van megzenésítve!)
53. Csoóri Sándor: Májusi sütkérezés (nincs változás)
54. Csoóri Sándor: Október végi este
(csak 7 sor nincs megzenésítve a közepén, +1 szót átír!)
55. Csoóri Sándor: Rossz előjelek (nincs változás)
56. Dalos László: Állj be közibénk!
57. Dalos László: Dal a szabadságról
58. Dalos László: Egy szál fehér virág
59. Dalos László: Emlékkönyvbe
60. Dalos László: Légy áldott szép hazánk
61. Dalos László: Schumann módjára
62. Devecseri Gábor: Állatkerti útmutató (in: Ákom bákom hadsereg, Farkasnál: A cinke, a kis vércsék meg a sas)
(csak két rövid vsz. van megzenésítve!)
63. Dékány András: Csínom Palkó, Zeng az erdő
64. Dr. Vargha Károly: Szent Margit királynéról
65. Dsida Jenő: Csend van (in: Gitár dalok) (nincs változás)
66. Dsida Jenő: Egy fecske átsuhan (in: Gitár dalok) (nincs változás)
67. Dsida Jenő: Éjszakák (in: Öt dal erdélyi költők verseire/4)
(két szót megváltoztat!)
68. Dsida Jenő: Kirándulás (a vers az Emléksorok 2. része) (in: Négy soros versek) (nincs változás)
69. Dsida Jenő: Kóborló délután kedves kutyámmal (in: Lírikus kantáta)
(csak néhány soros részletei, azok változtatott sorrendben vannak benne az 5. tételben!)
70. Dsida Jenő: Merre száll? (in: kórusmű – g-moll, és Gitár dalok – h-moll) (nincs változás)
71. Dsida Jenő: Miért borultak le az angyalok Viola előtt (in: Lírikus kantáta)
(csak részletek vannak!!: az Első fejezetből az 5. tételbe, az Utóhangból a 3. tételbe használ sorrendbeli különbségekkel, az Út a Kálváriára középső része pedig ABA visszatéréssel a 4. tétel szövege)
72. Dsida Jenő: Négy sor (in: Négy soros versek) (nincs változás)
73. Dsida Jenő: Reggeli rajz (in: Négy soros versek) (nincs változás)
74. Dsida Jenő: Sárba zuhan a nap (in: Négy soros versek, Farkasnál: Négy soros)
(csak az első vsz. van megzenésítve!)
75. Dsida Jenő: Tavalyi szerelem (in: Lírikus kantáta) (a 2. t. szövegével megegyezik + a 6. t. legnagyobb részével)
76. Erdélyi József: A hegedű (in: Négy dal E.J. verseire/1) (nincs változás)
77. Erdélyi József: Barackvirág (in: Négy dal E.J. verseire/1) (nincs változás)
78. Erdélyi József: Csónakos-dal (nincs változás,
csak a végén újrajön az 1. sor)

79. Erdélyi József: Fel! (nincs változás,
de a címet is megkomponálta!)
80. Erdélyi József: Igazán (in: Négy dal E.J. verseire/1) (nincs változás)
81. Erdélyi József: Margaréta (in: Virágoskert/1)
(csak rövidebb részletei vannak benne!)
82. Erdélyi József: Szivárvány
(a 16-ból az első 7 vsz. van megzenésítve!)
83. Erdélyi József: Útleveél (in: Négy dal E.J. verseire/1) (nincs változás)
84. Erdődy János: Két pad
85. Füst Milán: A kalandor (in: A vándor dalai) (nincs változás
egy + 's' kivételével)
86. Füst Milán: Tavasz dal, vándordal (in: A vándor dalai) (nincs változás)
87. Füst Milán: Útra kelni, messzi menni (in: A vándor dalai) (nincs változás,
+ az utolsó sor ismételve van!)
88. Gárdonyi Géza: Április végén (in: Pasztell/4) (nincs változás)
89. Gazdag Erzs: Ákombákom hadsereg (in: Ákom bákom hadsereg)
(két sor nincs megzenésítve!)
90. Gombos Imre: A köd
91. Gulyás Pál: Halld, mit súg a nap (in: Két vegyeskar G.P. verseire) (nincs változás)
92. Gulyás Pál: Szőlő közt 7/6. verse: Elpihent pillangók (in: Két vegyeskar) (nincs változás)
93. Gyöngyösi István: A reggel
(Az 1.,2.,3., és 6., versek vannak benne!)
94. Hajnal Anna: Földrengés (nincs változás)
95. Hárs Ernő: Római ősz (in: Két dal H.E. verseire)
(az 5 vsz-ból az utolsó nincs megzenésítve!)
96. Hárs Ernő: Újév (in: Két dal H.E. verseire)
97. Harsányi Kálmán: Cáfolat (Farkasnál: Fordulat) (nincs változás)
98. Harsányi Kálmán: Csönd
(csak egy szót változtat meg!)
99. Harsányi Kálmán: Minden fűszál zeng
(egy sorkezdő szó helyett írt mást Farkas!)
100. Illyés Gyula: Könnyű (in: Autumnalia/6) (nincs változás)
101. Illyés Gyula: Novemberi ég alatt (in: Autumnalia/5)
(egy sort kihagy!)
102. Istvánffy Miklós és Zrínyi Miklós: Turris Hungariae. Ének Vitéz Thùry Györgyről
103. Iványi Máris: Májusi dal (in: Ákom bákom hadsereg)
104. Jankovich Ferenc: Kánon (in: Keresztöltés) (nincs változás)
105. Jékely Zoltán: A tél küszöbén (in: Autumnalia/3) (nincs változás)
106. Jékely Zoltán: Elmúlnak (in: Jelenések/2) (nincs változás)
107. Jékely Zoltán: Fecskék (in: Négysoros versek) (nincs változás)
108. Jékely Zoltán: Homokóra-játék (in: Jelenések/1) (nincs változás,
de két sorát elején és végén is újrahasználja keretként)
109. Jékely Zoltán: Klematisz (in: Virágoskert/4) (nincs változás
1 betű kivételével, elírás lehet)

110. Jékely Zoltán: Schubert-invokáció (in: Jelenések/4-5)
(ebből a versből 2 vsz.-t dolgoz fel a 4., 1 vsz.-t pedig az 5. tételhez!)
111. Jékely Zoltán: Vesztőhely a világ végén (in: Jelenések/3) (nincs változás,
az alcímét, mint elhagyható utóiratot is megzenésítette!)
112. Jobbágy Károly: Anyák napjára (in: Ákom..., Farkasnál: A napsugár) (nincs változás)
113. József Attila: Betlehemi királyok (nincs változás)
114. József Attila: Derengő rózsza (in: Virágoskert/7) (nincs változás)
1 szó kivételével, mindkét verzióval ismert a vers!)
115. József Attila: Gyöngy
(csak egy igekötő a különbség!)
116. József Attila: Jut az ember... (nincs változás)
117. József Attila: Mikor az uccán...
(két sor nincs megzenésítve!)
118. József Attila: Ne légy szeles (Farkasnál: Kánon a munkáról) (nincs változás,
de a végén hozzátesz egy sort!)
119. József Attila: Nem emel föl...
(csak 2 szó változtatás van!)
120. Juhász Gyula: A távozó (in: Autumnalia/2) (nincs változás)
121. Juhász Gyula: Forel Ágostonnak (in: Tavaszvárás/4)
(középső része nincs megzenésítve, + szövegváltoztatás és hozzátett szöveg is van benne!)
122. Juhász Gyula: Himnusz az emberhez (in: Tavaszvárás/1)
(a sorok sorrendjét és néhány szót változtat!)
123. Juhász Gyula: Október (in: Tavaszvárás/2)
(1 vsz. nincs megzenésítve!)
124. Juhász Gyula: Tavaszi táj (Farkasnál: Mély esti csendben) (nincs változás)
125. Juhász Gyula: Tavaszvárás (2.) (in: Tavaszvárás/3)
(1 vsz. nincs megzenésítve!)
126. Kálnoky László: A megalázott (in: Fejfák, Farkasnál: Csak egy arccal)
(a 7x4 vsz.-ből csak az utolsó tömb van megzenésítve, változás nélkül!)
127. Kálnoky László: Egyszerű fejfa (in: Fejfák)
(egyszer jelen idő van múlt helyett!)
128. Kálnoky László: Sirató/3 – Nagy László emlékére (in: Fejfák, Farkasnál: Amit te cselekedtél)
(nincs változás)
129. Kányádi Sándor: Pacsirta (nincs változás)
130. Kassák Lajos: Angyalföldiek (in: Öt kis gyermekkar) (nincs változás)
131. Kassák Lajos: Halott katonák (in: Bontott zászlók/4)
(csak a vers részletei vannak benne!)
132. Kassák Lajos: Harangoznak (in: Öt kis gyermekkar)
133. Kassák Lajos: Milliók szájával (nincs változás)
egy refrén szó ismételtetésétől eltekintve)
134. Kassák Lajos: Most mi vagyunk az Idő és Tér éber csőszai: katonák! (in: Bontott zászlók/3)
(csak a vers részletei vannak benne! Másodszor is használja az 5. tételben, ekkor még szövegváltoztatásokat is alkalmaz!)

135. Kassák Lajos: Ó, Élet, élet, mi sírunk, mi sírunk, panaszkodunk (in: Bontott zászlók/1)
(csak bizonyos sorai vannak benne, azok is felcserélve!)
136. Kassák Lajos: Sok kis Benedek (in: Öt kis gyermekkar) (nincs változás)
137. Kassák Lajos: Szegény kis katona (in: Bontott zászlók/2) (nincs változás,
viszont a 6. tételben, amikor újra használja a vers szövegét jelentős
sorrendváltoztatásokat alkalmaz!)
138. Kassák Lajos: Testvérek (in: Öt kis gyermekkar)
(utolsó vsz. nincs megzenésítve, + 1 szót átír!)
139. Kassák Lajos: Vadászó csiga (in: Öt kis gyermekkar) (nincs változás)
140. Kazinczy Ferenc: A tavaszhoz
(a 7-ből 3 vsz. van megzenésítve, + egy régies szó 1 betűjét változtatja!)
141. Keleti Arthur: Mennyei kised (Farkasnál: Pastoralis)
(ebben nagyon sok változtatás van!)
142. Keleti Arthur: Nyári ünnep (in: Tibicinium)
143. Keleti Arthur: Töredék (in: Tibicinium)
(egy sor nincs megzenésítve, + 1 szót megváltoztat!)
144. Képes Géza: Pataki bordal
145. Kis Ferenc: Dal (in: Három dal K.F. verseire/3)
(néhány teljes sort kihagy!)
146. Kis Ferenc: Gyógyulóban (in: Három dal K.F. verseire/2)
(egy vsz.-t nem zenésít meg!)
147. Kis Ferenc: Téli színek (in: Három dal K.F. verseire/1) (nincs változás)
148. Kisfaludy Sándor: 107. Dal (in: Két dal K.S. verseire, Farkasnál: Szüretkor, mely a dal 'A'
része, és visszatér)
(1-2 betűváltoztatás van csak benne!)
149. Kisfaludy Sándor: 126. Dal (in: Két dal K.S. verseire, Farkasnál: Napok jönnek)
(a dal 1. versszakával megegyezik)
150. Kisfaludy Sándor: 128. Dal (in: Két dal K.S. verseire, Farkasnál: Napok jönnek)
(a dal 2. versszakával megegyezik)
151. Kisfaludy Sándor: 71. Dal (in: Két dal K.S. verseire, Farkasnál: Szüretkor)
(a dal 'B' része, megegyezik!)
152. Kormos István: Fehér virág (in: Virágoskert/2) (nincs változás)
153. Kosztolányi Dezső: A napraforgó (in: Virágoskert/5) (nincs változás)
154. Kosztolányi Dezső: Milyen sötét (in: Autumnalia/1) (nincs változás)
155. Kölcsey Ferenc: A lány dala (Farkasnál: A lány dala)
(1 vsz. kimarad +1 szóváltoztatás is van!)
156. Kölcsey Ferenc: A szabadsághoz (in: Kölcsey szózata/9)
(jelentős szövegkihagyások, változtatások vannak)
157. Kölcsey Ferenc: Emléklapra (in: Kölcsey szózata/8) (nincs változás,
de sokszor ismételt részeket)
158. Kölcsey Ferenc: Géniusz száll
(jelentős szövegkihagyások vannak)
159. Kölcsey Ferenc: Ki búban ül
(jelentős szövegkihagyások, + hozzátett szövegsor és kisebb szóváltoztatások is
vannak!)

160. Kölcsey Ferenc: Küzdés (in: Kölcsey szózata/2)
(jelentős szövegkihagyások vannak!)
161. Kölcsey Ferenc: Rákos (in: Kölcsey szózata/5)
(jelentős szövegkihagyások és sorrendváltoztatások vannak!)
162. Kölcsey Ferenc: Szép Erdély (in: Kölcsey szózata/3)
(a verstöredék szövegében két fontos szót megváltoztat!)
163. Kölcsey Ferenc: Tanács (in: Kölcsey szózata/7) (nincs változás)
164. Kölcsey Ferenc: Zrínyi második éneke (in: Kölcsey szózata/4)
(jelentős szövegkihagyások vannak!)
165. Kölcsey Ferenc: Zsarnok (in: Kölcsey szózata/6) (nincs változás)
166. Krúdy Gyula: Napraforgó (in: Krúdy-sorok)
(a regénynek csak részleteit használja, 1-2 szó változtatásával!)
167. Lator László: Áhitat (in: Pasztell/3) (nincs változás)
168. Liszt Nándor: Fülemile
169. Márai Sándor: A fehér erdő (in: Márai miniatűrök/1) (nincs változás)
170. Márai Sándor: Naptár (in: Márai miniatűrök/2) (nincs változás)
171. Márai Sándor: Próféta (in: Márai miniatűrök/3)
(érdekes változtatások vannak benne!)
172. Mikes Kelemen, Ráday Pál – magyar és Rákóczi Ferenc – latin szövegére: Aspirationes principis
173. Móricz Zsigmond: A gyermek hazamegy
(csak két vsz. + 1 sor nincs megzenésítve!)
174. Nagy László: Krizantém (in: Virágoskert/6) (nincs változás)
175. Nemes-Nagy Ágnes: Tavaszi felhők (in: Ákom bákom hadsereg) (nincs változás)
176. Papp Árpád: Emlékezés vásznat fehérítő nagyanyámra (in: Pasztell/1 , Farkasnál: Emlékezés) (nincs változás)
177. Paulini Béla szövegére: Magyar Betlehem
178. Páskándi Géza: A Rés Földje (in: Négy dal P.G. verseire)
179. Páskándi Géza: Alagút (in: Négy dal P.G. verseire) (nincs változás)
180. Páskándi Géza: Ars poetica a pusztán (in: Négy dal P.G. verseire) (nincs változás)
181. Páskándi Géza: Tükörbe eresztett koporsó (in: Négy dal P.G. verseire) (nincs változás)
182. Petőfi Sándor: Alkony (nincs változás)
183. Petőfi Sándor: Az Apostol (in: Petőfi sorok részeként)
(csak részletei vannak benne sorkihagyásokkal!)
184. Petőfi Sándor: Elvándorol a madár (in: Felhők) (nincs változás)
185. Petőfi Sándor: Erdőben (nincs változás)
186. Petőfi Sándor: Esik, esik, esik (nincs változás)
187. Petőfi Sándor: Földét a földműves (in: Felhők) (nincs változás)
188. Petőfi Sándor: Már minékünk ellenségünk (in: Két Petőfi kórus – Farkasnál: Már minékünk),
(csak az első 4 vsz. van megzenésítve a 8-ból!)
189. Petőfi Sándor: Meddig alszol még hazám (in: Két Petőfi kórus)
(9-ből 5 vsz. van megzenésítve!)
190. Petőfi Sándor: Mint felhők a nyári égen (in: Petőfi sorok első része)
(csak az 1. vsz. van megzenésítve!)
191. Petőfi Sándor: Mulandóság (in: Felhők) (nincs változás)

192. Petőfi Sándor: Odanéztek (in: Felhők) (nincs változás)
193. Petőfi Sándor: Szeretlek, kedvesem
(csak részletei vannak megzenésítve, főleg az eleje!)
194. Petőfi Sándor: Te ifjúság (in: Felhők) (nincs változás)
195. Pilinszky János: Őszi vázlat (in: Autumnalia/4) (nincs változás)
196. Radnóti Miklós: Április (in: Naptár/4) (nincs változás)
197. Radnóti Miklós: Augusztus (in: Naptár/8) (nincs változás)
198. Radnóti Miklós: December (in: Naptár/12) (nincs változás)
199. Radnóti Miklós: Február (in: Naptár/2) (nincs változás)
200. Radnóti Miklós: Január (in: Naptár/1) (nincs változás)
201. Radnóti Miklós: Július (in: Naptár/7) (nincs változás)
202. Radnóti Miklós: Június (in: Naptár/6) (nincs változás)
203. Radnóti Miklós: Május (in: Naptár/5) (nincs változás)
204. Radnóti Miklós: Március (in: Naptár/3) (nincs változás)
205. Radnóti Miklós: November (in: Naptár/11) (nincs változás)
206. Radnóti Miklós: Október (in: Naptár/10) (nincs változás)
207. Radnóti Miklós: Szeptember (in: Naptár/9) (nincs változás)
208. Radnóti Miklós: Tél (in: Naptár/12)
(a 12. dalt kiegészítette vele, + az első 4 sort felcserélte a második négygel!)
209. Radnóti Miklós: Virágének (in: Két virágének)
(egy szót átír Farkas!)
210. Samu János: Attikai alkonyat
211. Samu János: Ősz délután a kertben
212. Samu János: Virágének
213. Sárközi György: Virágének (in: Két virágének) (nincs változás)
214. Sinka István: Nem tudják a kék eget által kiáltani (Farkasnál: Nyárvégi csillagok)
(nincs változás)
215. Szabados Árpád: Dicsértessék, adjon Isten
216. Szabédi László: Gyász helyett (nincs változás)
217. Szabédi László: Halálházasító
(2 szót átír Farkas, 1 sort pedig nem zenésít meg!)
218. Szabédi László: Rózsahullató fa (nincs változás)
219. Szabó Lőrinc: Csigabiga (in: Fagyöngy/1)
de a kétféle verzió közül a régebbit használta Farkas!)
220. Szabó Lőrinc: Éjszaka (in: Fagyöngy/4) (nincs változás,
csak az Isten nagy betűvel van írva)
221. Szabó Lőrinc: Hajnali szél (később Hajnali séta lett a címe) (in: Fagyöngy/5)
(néhány apró változtatástól eltekintve megegyezik az 1. verzióval!!)
222. Szabó Lőrinc: Mint a fagyöngy sír (in: Fagyöngy/3) (máshol Dal a címe!) (nincs változás)
223. Szabó Lőrinc: Tavaszban (in: Fagyöngy/2) (nincs változás
az első verzióhoz képest)
224. Számadó Ernő: Békési föld (in: Eszterlanc)
225. Számadó Ernő: Csillaghasú ég alatt (in: Eszterlanc)
226. Számadó Ernő: Szivedet az Isten adta (in: Eszterlanc)
227. Számadó Ernő: Viola szerelmem (in: Eszterlanc)

228. Szép Ernő: Add a kezed (nincs változás)
229. Szép Ernő: Fecske elfut a szárnyán (in: Tillió-lió) (nincs változás)
230. Szép Ernő: Milyen? (nincs változás)
231. Szepetneki János: Bátorítás a halál ellen (in: Cantiones optima/1)
(csak néhány sort zenésít meg belőle, 2 szóban kisebb, 2 sorban nagyobb változtatást eszközöl!)
232. Szilágyi Domokos: Alkony (in: Három dal Sz.D. verseire/2) (nincs változás)
233. Szilágyi Domokos: Dal (in: Három dal Sz.D. verseire /1) (nincs változás)
234. Szilágyi Domokos: Ragyogj (in: Három dal Sz.D. verseire /3, ének-zkr. változata is van!) (nincs változás)
235. Szőcs Géza: Add rá a benned alvó gyanútlan kisgyerekekre (in: Három dal Sz.G. verseire/1)
(4 sort kihagyott!)
236. Szőcs Géza: Másnap (in: Három dal Sz.G. verseire /3)
(csak az első 2 vsz. van megzenésítve!)
237. Szőcs Géza: Nézz a szemébe s meglátod halálotat (in: Három dal Sz.G. verseire/2)
(nincs változás)
238. Takáts Gyula: Befagyott parton (in: Tavasz, nyár, ősz, tél/4)
(csak egy szóváltozás van!)
239. Takáts Gyula: Tillió (in: Tillió-lió) (nincs változás)
néhány szó ismételtetésétől eltekintve)
240. Takáts Gyula: Vénasszonyok nyara (in: Tavasz, nyár, ősz, tél/3)
1 betű kivételével) (nincs változás)
241. Thaly Kálmán: Esztergom megvételéről
(csak részletek vannak benne, + 1 sort beleírt, 1 szót pedig megváltoztat!)
242. Tinódi Lantos Sebestyén: Cronica szövegek – tenor, gitár
243. Tompa László: Kalauz (in: Öt dal erdélyi költők verseire/5)
(ebben sok változtatás van, 2 vsz.-ből egyet csinál úgy, hogy mindkettőnek a felét elhagyja, + két szót megváltoztat – esetleg elírás?)
244. Tompa László: Népek karéneke (1945 tavaszán) (nincs változás)
245. Tóth Árpád : Ez a nap is (in: Az öröm illan) (nincs változás)
246. Tóth Árpád: Az öröm illan
(a 7-ből 5 vsz. van megzenésítve!)
247. Tóth Árpád: Láng (nincs változás)
248. Tóth Árpád: Ó napsugár!
egy indulatszó kivételével) (nincs változás)
249. Tóth Árpád: Tavaszi holdtölte (in: Az öröm illan)
(az 5-ből 3 vsz. van megzenésítve!)
250. Török Rezső – Innocent-Vincze Ernő: Vők iskolája
251. Tűz Tamás: Esteli lovas (in: Sötétedő/1)
(1 egyszavas sort teljesen kihagy belőle!)
252. Tűz Tamás: Marasztalás (in: Sötétedő/1)
253. Tűz Tamás: Sötétedő (in: Sötétedő/1) (nincs változás)
254. Tűz Tamás: Szavadban búza (in: Sötétedő/1)
(1. vsz. megegyezik, utána más van!)
255. Vajda János: Emléksorok (nincs változás)

256. Vargha Károly, Szent Margit királynéről
257. Vargha Károly: Szigetvár dicsérete
258. Várkonyi Zoltán: A csillagok érted égnék
259. Végh György: A majom (in: Állatok világa)
260. Végh György: Békakirály (in: Állatok világa) (nincs változás)
261. Végh György: Dalocska (in: Állatok világa, Farkasnál: Medvebocs) (nincs változás)
262. Végh György: Erdei dal (in: Állatok világa , Farkasnál: Mókus-altatódal)
(utolsó 2 sort átírta!)
263. Végh György: Kleofás, a didergő kis tojás (in: Állatok világa, Farkasnál: Nyuszika meg a tojás)
(minden vsz. végén megismétli az első sorokat, egyébként nincs változás)
264. Végh György: Tréfás kitaláló (in. Ákom bákom hadsereg)
265. Végh György: Tréfás sor (in: Állatok világa, Farkasnál: Csacsi maki) (nincs változás)
266. Virág Benedek: Az örömhöz (in: Elfelejtett dallamok, Farkasnál: Az örömhöz)
(írásjelek és néhány szó helyesírása változott!)
267. Vörösmarty Mihály: Honszeretet
(a 17-ből csak 6 vsz. van megzenésítve!)
268. Vörösmarty Mihály: Fóti dal
(csak részletek vannak benne, + 1 szót megváltoztat!)
269. Weöres Sándor: A célról (nincs változás)
270. Weöres Sándor: A kőbéka (in: Gyümölcskosár/6) (nincs változás)
271. Weöres Sándor: A ládika (in: Gyümölcskosár/2)
(1 igekötőt változtat meg!)
272. Weöres Sándor: A mondóka (in: Gyümölcskosár/5) (nincs változás)
273. Weöres Sándor: A tündér (in: Gyümölcskosár/10) (nincs változás,
csak azt a névelőt hagyja el, ami nyomdahiba miatt nem került bele a kötetbe!)
274. Weöres Sándor: Altatódal (in: Gyümölcskosár/7) (nincs változás)
275. Weöres Sándor: Békakirály (in: Gyümölcskosár/9) (nincs változás)
276. Weöres Sándor: Buba éneke (Farkasnál Ó, ha cinke volnék) (nincs változás)
277. Weöres Sándor: Déli felhők (in: Gyümölcskosár/12) (nincs változás)
278. Weöres Sándor: Éj és nap közt (in: Pasztell/2, Farkasnál Éj és nap közt)(nincs változás)
279. Weöres Sándor: Első szimfónia (A négy évszak 4. tétele: Haláltánc/Farkasnál is),
(csak részletei vannak benne!)
280. Weöres Sándor: Falusi reggel (in: Gyümölcskosár/4) (nincs változás)
281. Weöres Sándor: Gáspár (in: Gyümölcskosár/1) (nincs változás)
282. Weöres Sándor: Hajnali nóta (Farkasnál: Rózsamadrigál)
(csak ismételtetések)
283. Weöres Sándor: Kánikula (in: Tavasz, nyár, ősz, tél/2) (nincs változás)
284. Weöres Sándor: Keresztöltés (in: Keresztöltés) (nincs változás)
285. Weöres Sándor: Lány, kicsi lány
286. Weöres Sándor: Magot a földbe (in: Theomachia)
287. Weöres Sándor: Maláj Ábrándok
(a 7-ből 3 vsz.-t zenésít meg!)
288. Weöres Sándor: Nem! (in: Gyümölcskosár/3, Farkasnál: Marasztalás) (nincs változás)
289. Weöres Sándor: Ócska sírversek (in: Régi temető),
(a 7-ből 6 van meg, néhány szó eltérés van bennük!)

290. Weöres Sándor: Paprika Jancsi szerenádja (in: Gyümölcskosár/11)
(utolsó 2 vsz. végeit felcserélte!)
291. Weöres Sándor: Rongyszőnyeg/116 (Farkasnál: Kánon a versekről)
(1 szót megváltoztat!)
292. Weöres Sándor: Rózsa, rózsá rengeteg (Farkasnál: Rózsa, rózsá)
(5-ből 3 vsz., és csak minden 2. van megzenésítve!)
293. Weöres Sándor: Sírfelirat
294. Weöres Sándor: Száncsengő (in: Gyümölcskosár/8) (nincs változás)
295. Weöres Sándor: Táncdal (in: Keresztöltés) (nincs változás)
296. Zelk Zoltán: Tavasz dal (in: Ákom bákom hadsereg) (nincs változás)

Statisztika:

Költők, szövegírók száma: 92

Ahol nincs változás: 154 db.

Ahol változás van: 101 db

Nem vizsgált: 41 db

FELHASZNÁLT IRODALOM

Berda József *összegyűjtött versei*. Budapest: Helikon, 2003.

Berlász Melinda. „Előszó”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 11-14.

Berlász Melinda. „Was bleibt aber, stiften die Dichter – Tisztelgés Farkas Ferenc 90. születésnapján – interjú, 1995”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 199-206.

Boros Attila. „A 75. születésnapon. Két kérdés Farkas Ferenchez az ihletről és a modern zene jövőjéről – interjú, 1980”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 147-148.

C. Szalai Ágnes. „Művészetek és kultúrák keresztútján – interjú, 1995”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 196-198.

Czigány György. „Percek Farkas Ferencnél”. *Távlatok* 1994/20: 751.

Forrás: <http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok20.htm>

Dalos Gábor. „Zene, Dsida-versekre. Farkas Ferenc - muzsikáról és költészetről – interjú, 1984”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 168-170.

Farkas Ferenc. „A Bajazid bég Szegeden. Megjegyzések Cikker operájáról, 1963”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 75-77.

Farkas Ferenc. „A dodekafónia feléléstése az 1950-es évektől, stílári kérdések – Visszaemlékezés”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 262-263.

Farkas Ferenc. „A színpadi kíséőzene – Előadás, 1938”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 42-45.

Farkas Ferenc. „Az ihletről – Visszaemlékezés”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 259-260.

Farkas Ferenc. „Bartók árnyékában. Egy zenészerző vallomása. Előadás Bécsben, 1967”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 82-93.

Farkas Ferenc. „Budapest 1944-46 – Visszaemlékezés”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 247-249.

Farkas Ferenc (összeáll.). *Dalok Petőfi Sándor verseire. Nyomtatott kotta Illyés Gyula előszavával*. Budapest: Editio Musica, 1972.

Farkas Ferenc. „Kardos Tibor emlékbeszéd, 1974”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 125-126.

Farkas Ferenc. „Kodály és a magyar műdal – Előadás, 1992”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 177-180.

Farkas Ferenc. „Márai Sándor – Egy úr Velencéből – Visszaemlékezés”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 317-318.

Farkas Ferenc. „Stravinsky Budapesten”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 78-81.

Farkas Ferenc. *Versek, nyelv, zene és fordítás*. A Széchenyi Tudományos Akadémián tartott székfoglaló előadása (gépirat) – hivatkozásokban rövidítése: Székfoglaló

Farkas Ferenc. „Zenés magyar parnasszus. Farkas Ferenc dalai magyar költők verseire – Rádióelőadás 7 részben, 1981”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 148-158.

Farkass Jenő. „Farkas Ferenc – interjú, 1935”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 20-22.

Ferencziné Ács Ildikó. „Gyermekversek muzsikája. Weöres Sándor költemények a gyermekkori irodalomban”. *Parlando* 2013/3. 19-20. Forrás: <http://www.parlando.hu/2013/2013-3/Ferenczine-Weores.pdf>

Földes Imre. „Farkas Ferenc: Gyümölcskosár”. Rádióelőadás. *A hét zeneműve*, 1982. Forrás: http://www.mr3-bartok.hu/component/option,com_alphacontent/section,5/cat,18/task,view/id,159/Itemid,42/

Gombos László. „A szépség álarcai. Farkas Ferenc zeneszerzői portréja”. *Muzsika* 48/6 (2005. dec.): 4.

Gombos László. *Farkas Ferenc*. Budapest: Mágus, 2005.

Gombos László (szerk.). *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. – a hivatkozásokban rövidítése: Farkas

Illyés Gyula. *Novemberi ég alatt*. Forrás:

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000000906&secId=0000085662&mainContent=true&mode=html>

Jékely Zoltán. *Klematisz*. Forrás:

<http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001/jekely00529/jekely00529.html>

József Attila. *Ne légy szeles*. Forrás: <http://mek.niif.hu/00700/00707/html/vs193501.htm>

Juhász Frigyes. „A műhelyben. Beszélgetés Farkas Ferencel – interjú, 1972”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 114-116.

Kaisinger Rita. *Album* című CD lemez ismertetője. HCD 31978, Hungaroton, 2000. 14.

Keleti Arthur. *Mennyei kisdéd*. Forrás: <http://mek.oszk.hu/07300/07317/07317.pdf>

Kiss Katalin. *Notturmo* című CD lemez ismertetője. Hungaroton, 2000.

Márai Sándor. *A delfin visszanézett, válogatott versek (1919-1977)*. München: Újváry "Griff" Verlag, 1978.

Műjegyzék forrása: <http://ferencfarkas.org/>

Petrovics Emil. *Önarckép – álarc nélkül I. II.* Budapest: Elektra kiadóház, 2006-2007.

Tompai László. *Kalauz*. Forrás: <http://mek.oszk.hu/10300/10302/10302.htm>

Tverdota György. „A tiszta költészet két változata József Attila lírájában”. *Forrás* 2005/4: 20-29.

Ujfalussy József. *Farkas Ferenc*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1969.

„Válaszok Varga Bálint András 3 kérdésére, 1982”. In Gombos László (szerk.), *Vallomások a zenéről – Farkas Ferenc válogatott írásai*. Budapest: Püski kiadó, 2004. 161.

Várnai Péter. *Farkas Ferenc. Cantatas* című CD lemez ismertetője. Hungaroton, 1999.

Dominkó István zongoraművész-tanár (DLA, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Zenei Tanszék) 1971-ben született Zalaegerszezen. Zenei tanulmányait a Keszthelyi Zeneiskola, a Győri Zeneművészeti Szakközépiskola, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, majd az LFZE Doktori Iskolájának zongora szakán végezte. 1995-től tanít a Zenei Tanszéken. Zongoraművészként rendszeresen fellép szóló- és kamarakonzerteken itthon és külföldön. Ezen kívül zenei versenyek zsűritagjaként, zenei és tudományos előadások, művészeti fesztiválok előadójaként, mesterkurzusok tanáráként is tevékenykedik.

Az egyetem mellett az Egressy Béni Zeneművészeti Szakközépiskola és Gimnázium zongoratanára, a Sárospataki Crescendo Nemzetközi Nyári Művészeti Akadémia egyik alapítója és művésztanára, a HÍD Művészeti Alkotóközösség művészeti vezetője és a Stella Hangstúdió igazgatója, zenei rendezője.